

»Ernyedetlen szorgalommal ...«

A DEBRECENI TUDOMÁNYEGYETEM JOGÁSZ PROFESSZORAI

(1914-1949)

»Ernyedetlen szorgalommal ...«

**A Debreceni Tudományegyetem
jogász professzorai**

(1914-1949)

HISTORIA FACULTATIS IURIDICAE

IV.

»Ernyedetlen szorgalommal ...«

**A Debreceni Tudományegyetem
jogász professzorai**

(1914-1949)

Szerkesztette

P. SZABÓ BÉLA

DEBRECEN, 2014

Historia Facultatis Iuridicae

IV.

A Debreceni Egyetem
Jogtörténeti Tanszékének kiadványsorozata

Sorozatszerkesztő:
Balogh Judit – P. Szabó Béla

© a szerzők, 2014

ISBN 978-963-473-749-0

Kiadta a
Debreceni Egyetem
Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó:
Dr. Szabadfalvi József
dékán

Készült a **DELA**
Könyvkiadó- és Kereskedelmi Kft. nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Ujvári Béla**
Felelős szerkesztő: **Szabó Tünde**

TARTALOM

Harminc professzori életrajz elé	9
Gyakran és rövidítve használt források és irodalom	11
P. SZABÓ BÉLA Szepesváraljai Haendel Vilmos	15
SZABÓ SZILÁRD Jászi Viktor	45
BALOGH JUDIT Tóth Lajos	69
KÁROLYI GÉZA – SZABÓ SZILÁRD – P. SZABÓ BÉLA Kovács Gábor	95
CSOHÁNY JÁNOS Szentpéteri Kun Béla	111
SZABADFALVI JÓZSEF Teghze Gyula	133
BALOGH JUDIT Bacsó Jenő	155
P. SZABÓ BÉLA Haraszti Bernolák Nándor	179
P. SZABÓ BÉLA Iványi Béla	207
FÓNAI MIHÁLY Illyefalvi Vitéz Géza	235
MADAI SÁNDOR Kiss Géza	257
BALOGH JUDIT Mártonffy Marcel	279
SZABÓ ANITA – P. SZABÓ BÉLA Szentkirály-szabadjai Márffy Ede	297
VARGA NORBERT – P. SZABÓ BÉLA Barabási Kun József	319
P. SZABÓ BÉLA Marton Géza	345
HAJNAL BÉLA Pilismaróti Bozóky Ferenc	369
SZABÓ KRISZTIÁN Kováts Andor	389
P. SZABÓ BÉLA Baranyai Béla	413

BALOGH JUDIT	
Nizsalovszky Endre	441
NAGY EMÍLIA – CSÚRÖS GABRIELLA	
Szádecsei és Kardosfalvi Szádeczky-Kardoss Tibor	469
SZIKORA VERONIKA	
Zachár Gyula	497
MADAI SÁNDOR	
Sztechlo Zoltán	517
SISKA KATALIN – SZABÓ KRISZTIÁN	
Flachbarth Ernő	529
CSÚRÖS GABRIELLA	
Iglói Szontagh Vilmos	553
KISS KATALIN – P. SZABÓ BÉLA	
Hacker Ervin	565
TÓTH MATOLCSI LÁSZLÓ	
Juhász Nagy Sándor	583
P. SZABÓ BÉLA	
Pusztarádóczy Dezső Gyula	609
PRUGBERGER TAMÁS	
Kauser Lipót	631
KARDOS SÁNDOR	
Devecseri Schultheisz Emil	651
SZABADFALVI JÓZSEF	
Vas Tibor	679

Harminc professzori életrajz elé

Jelen kötettel egy több, mint tíz éves vállalás beteljesülését, eredményét tartja kezében a Nyájas Olvasó. Az ezredforduló tájékán határozta el a Debreceni Egyetem (akkor még) Jog- és Államtudományi Intézetének vezetése, hogy felkéri a Jogtörténeti Tanszék munkatársait és a tanszék holdudvarába vonható kari kollégákat, hogy kutassák fel azon jogelőd jogtanárok életútját és munkásságát, akik a Kar 1949-ben bekövetkezett „szüneteltetése” előtt a „régiji jogi karon” oktattak, katedrával rendelkeztek és részt vettek az Egyetem és a Város mindennapjaiban. 2002-ben, 2004-ben és 2006-ban egy-egy kötet jelent meg tehát azon professzorok és magántanárok tudományos portréjával, akik rövidebb-hosszabb ideig a „Debreceni Tudományegyetem” jogi karán joghallgatók nemzedékeit oktatták, jogásznemzedékeket bocsátottak útjukra a Kollégium, majd a nagyerdei Főépület kapuin át.

A három említett kötet nyomdába adásával akkoriban nem végeztünk teljes munkát, hiszen jelentős professzor-egyéni ségek maradtak ki az életrajz sorozatból. A folytatás terveit más, a Kar megerősödése érdekében végzett erőfeszítések szorították háttérbe. De a terv csak elszunnyadt, nem halt el: a megismert források bővültek, a már feldolgozott szakmunkák mellé újabb könyvek és tanulmányok kerültek elő az régmúlt ismeretlenségéből. Akik írtak egyes elődökről, azok nyitottabb szemmel járták a könyvtárakat, figyelve mit nem dolgoztak fel, mit mulasztottak el korábban figyelembe venni. S a korábbi gyűjteményekből kimaradt elődökkel szembeni adósság-tudat is egyre kínzóbb lett.

Miután a több éven átívelő centenáriumi kezdeményezések egyébként is arra ösztönöztek bennünket, az Egyetem alapító karai közé tartozó fakultás mai oktatóit, hogy méltó módon emlékezzünk meg az alapítás illetve „az oktatási üzem” beindulásának százéves évfordulójáról, megszületett az elhatározás: frissítsük fel a már megírtakat, vázoljuk fel az elmaradt tudósportrékat. Persze a korábbi kötetek munkatársai közül már többen nem a Kar oktatói, s nem mindegyikük vállalta a továbblépést, az eredeti szövegek átdolgozását. De a többség újra nekifeszült, és ha más okból nem, de a rövidítés, a sűrítés okán újraszabta a korábbi munkákat. A szerkesztő azt mondhatja, hogy az esetek túlnyomó többségében tettenérhető a „hozzáadott érték.”

Természetesen, ahogy a régi jogi kar professzorai is különböző egyéni ségek voltak, úgy a mai szerzők is azok, s szövegeik is különböző megközelítést alkalmaztak. Voltak, akik a volt egyetemi tanár írásainak megismertetésére helyezték a hangsúlyt, míg mások a régi jogi kar életébe való bepillantást tekintették inkább izgalmasnak. S valóban, a szövegeket olvasva tapasztalhatjuk, hogy sok, szaktárgyaink körében ma is napirenden lévő kérdésre már három-

négy nemzedékkel ezelőtt is választ kerestek elődeink. S valóban, úgy is érezhetjük, hogy a portrékon keresztül a régi jogi kar történetének kaleidoszkópjába pillantunk bele.

A két út közötti bizonyos kiegyenlítést keresve a szerkesztő többször vette a bátorságot, hogy a történeti okadatolás egységes színvonala érdekében kiegészítse az életrajzi adatokat, vagy újabb bibliográfiai tételeket soroljon be a műlajstromokba. Ilyen esetekben a szerkesztő beavatkozását egy apró jel (☞) teszi egyértelművé. Történt ez azzal a céllal, hogy a most új életre kelő harminc professzor élete és munkássága kényelmesebben kutatható legyen a Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának második száz évében, „ernyedetlen szorgalommal...”

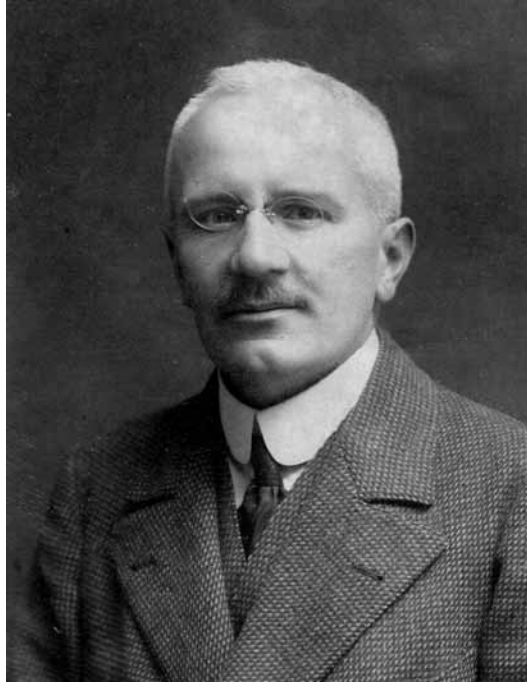
Gyakran és rövidítve használt források és irodalom

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- ET-Jegyzőkönyv* A debreceni m. kir. (Tisza István) Tudományegyetem Tanácsának Jegyzőkönyvei, 1914-1945 – Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Kézirattára
- Kari-Jegyzőkönyv* A debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara Tanácsának Jegyzőkönyvei (1914-1946) – Hajdú-Bihar-Megyei Levéltár VIII. 7/a 1-31; XXVI. 3/a 1-2.

IRODALOM

- BALOGH, *Adattár, i.m.* BALOGH Ferenc, *A Debreceni Református Kollégium története adattári rendszerben: Azaz a Kollégium adattára a református konvent és egyetemes tanügyi bizottság által előírt pontozatok keretében*, Debreczen, 1904.
- CSÉKA, *i.m.* CSÉKA Ervin, *Emlékezés régi debreceni jogászprofesszorokra*, *Jogtudományi Közlöny* 57 (2002), 107-113.
- DKK. Debreceni Kincses Kalendárium
- ECKHART, *i.m.* ECKHART Ferenc, *A jog- és államtudományi kar története 1667-1935*, Budapest, 1936,
- ÉK. A debreceni m. kir. (Tisza István) Tudományegyetem Évkönyve és Almanachja, 1914-1942.
- HOLLÓSI, *i.m.* HOLLÓSI Gábor, *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914-1949)*, Debrecen, 2007.
- VARGA Z., *i.m.* VARGA Zoltán, *A Debreceni Tudományegyetem története I. 1914-1944*, Debrecen, [1967],

IVÁNYI BÉLA
(1914-1927)

JOGTÖRTÉNET

I. ÉLETE

Iványi Béla Nagykanizsán, 1878. október 27-én született,¹ postatisztviselő gyermekeként. Középiskolai és egyetemi tanulmányait Budapesten végezte, 1903-ban avatták a jogtudományok doktorává. Jogi diplomájával azonban nem közéleti vagy igazságszolgáltatási pályára lépett, hanem friss diplomájával a kezében 1903 nyarán az Országos Levéltárhoz kérte felvételét. Felvételénél még Pauler Gyula, a levéltár igazgatója vizsgáztatta: kérdéseket tett fel neki történelemből és jogból, okleveleket és aktákat olvastatott vele, a kiváló és nagy műveltségű fiatalemberrel. Mire azonban Iványi felvétele néhány hét múlva elintéződött, Pauler már nem élt.² Iványi – az éppen frissiben újra bevezetett – díjtalan gyakornoki státuszban³ kezdte meg szolgálatát az Országos Levéltárban.⁴

A Levéltárban, ahova a fiatal Iványi belépett, ezekben az években egy új szemlélet kezdett uralkodóvá válni. A régi szemlélettel szemben, amely a levéltárban elsősorban bürokratikus irattárat látott, egy új – a pályája végén lévő Pauler által kezdeményezett – történettudományos felfogás jutott érvényre. Pauler utódja, az energikus Csánki Dezső tevékenysége meggyorsította ezt a folyamatot. A fiatal Iványi is az új szemlélet híveinek táborába állt. Már az első hónapoktól felfigyeltek kiváló képességeire, nagy munkabírására, fáradhatatlan kutatói érdeklődésére és mindig szélesedő szakmai tájékozottságára. Rövid idő alatt jelentősen bedolgozta magát a levéltár világába.⁵ Már 1905-ben előre lépett a ranglétrán, ekkor nevezték ki a négy kezelőtiszt egyikévé.⁶ Ezekben az években főnökei egyre sűrűbben vették

¹ *Eredeti családnévét (Jung) 1903-ban változtatta Iványira. Életére vö. DEGRÉ Alajos, Iványi Béla, Vasi Szemle 18 (1964/2), 295-296; VÖRÖS Károly, Iványi Béla (1878-1964), Levéltári Közlemények 30 (1964), 141-142; Az alábbiakban csak a Debrecenben fellelhető irattári forrásokra támaszkodtam. Élete későbbi kutatóinak azonban figyelembe kell majd venniük az MTA levéltárában őrzött hagyatéki részének életrajzi vonatkozású iratait és levelezését is: Debreceni egyetemi tanári működésével kapcsolatos iratok, 1914-1926. (Ms 6298/1-80). — A debreceni Egyetemi Könyvtári Bizottság tagjaként való működése, 1917-1927. (Ms 6298/81-96). — Szegedi egyetemi tanár működése, 1926-1937. (Ms 5298/96-145. — 6299/1-112). — Egyesületi és politikai működése 1919-1937. (Ms 5299/113-168). — Hírlapírói működése, 1919-1921. (Ms 5299/169-188). — Egyéb működése, szakértői véleményei. (Ms 5299/189-193). Vö. CSAPODI Csaba, Történeiszahagyatékok a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában II., Századok 109 (1975), 673-674.*

² VÖRÖS, i.m., 141.

³ SASHEGYI Oszkár, *Az Országos Levéltár személyzete: 1874-1903*, Levéltári Közlemények 47 (1976/2), 241.

⁴ SASHEGYI, i.m., 241.

⁵ VÖRÖS, i.m., 141.

⁶ SASHEGYI Oszkár, *Az Országos Levéltár személyzeti viszonyai a XX. század elején: 1903-1922*, Levéltári Közlemények 48-49 (1978), 24.

igénybe nagy anyagismeretét, különösen olyan esetekben, midőn az Országos Levéltárnak a törvényhatósági levéltárak feletti felügyeleti jogköréből adódtak feladatai. Emellett a magyar történelem forrásainak feltárásában az Országos Levéltárra váró szinte sziszifuszi munkában, amelyet az illetékesek és a társadalom is egyre inkább igényelt a múlt század első felében.⁷ Ebből adódtak Iványi nagyon hamar jelentkező megbízatásai, amelyek rengeteg utazással jártak. 1907. április 19-én a Belügyminisztérium az Országos Levéltár véleményének meghallgatása után őt küldte ki Bártfa város levéltárának rendezésére, melynek munkálatait 1910-ben fejezte be. A munka eredményeit két-kötetes leltárban foglalta össze,⁸ melynek első kötete megjelent, a második azonban kéziratban maradt. Közben 1908-ban egy párhuzamos megbízás révén megkezdte Eperjes város levéltárának rendezését is. Ezzel a munkával 1911 folyamán készült el. A városi közgyűlés megköszönte a munkát, és felkérte őt egy városi monográfia megírására. Ez a háború miatt azonban már nem készült el, csak szegedi éveiben jelentek meg ezzel kapcsolatos kötetei.⁹

Az Országos Levéltár 1912 márciusában kinevezett vezetője még ugyanebben a hónapban fogalmazóvá léptette elő Iványit.¹⁰ Így 1913-ban Iványi már mint országos levéltári fogalmazó – a Magyar Történelmi Társulat Trencsén megyében tartandó 1914-es gyűlése előkészítése során – állapította meg, hogy a megyei levéltárat valósággal kifosztották az elmúlt évtizedekben, eltűnt a XIII-XIV. századi okleveleknek legnagyobb része.¹¹ Ezen ülés előkészítésére egyébként, mint a Magyar Történelmi Társulat titkára (1913-1914) kapott megbízást, s 1914-ben a társulat főtitkára is volt.¹²

Iványi szakmai életének első évtizede meghatározó volt egész későbbi életére nézve. Egy olyan levéltáros és történész nemzedékhez tartozott, akik előtt – a XIX-XX. század fordulóján – a források, és az azokban rejlő, már a modern polgári kritika forrás-szemléletével meglátott és megrostált adatok alapján nagyon élettelen,

⁷ VÖRÖS, i.m., 141. *A nekrológhban Vörös így idézi fel Iványi visszaemlékezéseit ezekre az időkre: „Az öreg Iványi még élete utolsó éveiben is nosztalgiával és szeretettel emlékezik vissza rájuk: A hónapokig tartó levéltár-rendezésre a gótikus bártfai városháza levéltárában, az elsüllyedt, még 48 előttről maradt magyar világ istenháta mögötti megyeszékhelyek archívumaiban konzerválódott csodálatos figuráira, a gyanúsabb nemesi igazolások dokumentumainak helyszíni ellenőrzése végett tett hosszú vidéki utazásokra.”*

⁸ IVÁNYI Béla, *Bártfa szabad királyi város levéltára, 1319-1526, 1. 1319-1501, Budapest, 1910.*

⁹ *A Magyar Levéltártörténet kronológiája, szerk. DÓKA Klára, MÜLLER Veronika, RÉFI OSZKÓ Magdolna, Budapest, 2000, 193-194. Az Országos Levéltár gondoskodott arról, hogy az eperjesi anyag jelentős része az I. világháború után lefilmezve (több, mint 10 ezer felvétel Iványi „kutatásai részére”) Budapestre kerüljön. Vö. ILA Bálint, Filmtár (Levéltári alapleltárak I. Országos Levéltár 9.) Budapest, 1954, 47.*

¹⁰ SASHEGYI, 1978, i.m., 29.

¹¹ *A Magyar Levéltártörténet kronológiája, i.m., 196. Iványi Trencsényben meglepő dolgoknak bukkant a nyomára s az ügyet az akkori napilapok is tárgyalták. A levéltárat valósággal kifosztották. Eltűnt a XIII-XIV. századi okleveleknek legnagyobb része. Amennyire meg lehetett állapítani, idegen országbeli ügensek vásárolták meg potom pénzen a hiányzó okleveleket. Vö. FÜGLEIN Antal, Iratpusztítás és levéltár-csonkítás az önkényuralom alatt, Levéltári Közlemények 26 (1955), 57. Trencsényben gyűjtött anyagát Iványi csak a '30-as években tette részben közzé.*

¹² IVÁNYI Béla, *Trencsén vármegye levéltárai a vármegye múltjára vonatkozó, főleg középkori oklevelek szempontjából, Levéltári Közlemények (1936), 225.*

elevenen tárult fel a múlt. „Csodálható-e, ha ennek az élménynek hatása alól Iványi Béla többé egész életére sem tudja kivonni magát?”¹³

1914-ben pályázott a szerveződő Debreceni m. kir. Tudományegyetem jogtörténeti katedrájára. Eredetileg a minisztérium az egyházjog és a jogtörténet tárgyaknak egy tanszéket szánt (s így 11 tanszék szervezését engedélyezte),¹⁴ s a pályázatok 1914. március 31-i határidővel kerültek kiírásra. Azonban szinte az utolsó pillanatban megváltozott a helyzet: mivel a jogtörténet és az egyházjog tanszékét a pozsonyi egyetemen is külön kívánták megszervezni, a pályázati eljárások során a különválasztották az egyházjogot és a jogtörténetet, és végül külön tanárokat neveztek ki a tárgyak ellátására.

A VKM. 1916 előtti levéltári anyagának megsemmisülése miatt nem állapítható meg, hogy az egyes tanszékekre kik pályáztak, feltételezhető, hogy a verseny szabadságának szellemében egyik-másik tanszékért meglehetősen heves küzdelem folyhatott a jogi karon is. A beadott pályázatokat egyébként a miniszter által a budapesti és kolozsvári tudományegyetem tanáraiból kinevezett szakbizottság bírálta el. A kinevezéseket a *Budapesti Közlöny* 1914. augusztus 29-i számában tették közzé (bár augusztus 26-i keltezéssel).

Iványi pályázata is sikeres volt, nyilvános rendkívüli tanárnak nevezték ki a jogtörténeti tanszékre, kinevezése után azonban nem kezdhette meg rögtön egyetemi pályafutását,¹⁵ hiszen hadba kellett vonulnia. Az egyetemi oktatást előkészítő időszak még a háború kitörése előttre esett, illetve az Egyetem és Kar vezetése bízott mielőbbi visszatérésében, s így a hivatalos tanrendben az 1914/15. tanév I. félévére természetesen Iványi van feltüntetve, mint a *Magyar alkotmány és jogtörténet, tekintettel a nyugateurópai jogfejlődésre* (heti öt óra), a *Jogtörténeti special kollégium* (heti egy óra) és a *Jog- és államtudományi encyclopedia* (heti két óra) tárgy oktatója.¹⁶ A korabeli szokásokat mutatja, hogy a II. félévben is az ő neve alatt hirdetik a következő tárgyakat: *Európai jogtörténet, különös tekintettel a magyar jogfejlődésre* (5 óra), *Az ősiség* (két óra) *A magyar jogtörténet forrásai* (egy óra).¹⁷ S ez megisméltódott a következő tanévben is azzal a különbséggel, hogy míg az I. félév-

¹³ VÖRÖS, *i.m.*, 141. Olyan történész-levéltáros nemzedék talán utolsó tagja lett, „akiknek az élet még közvetlen és nagy élménye az évszázadokon át elzárt, hozzáférhetetlen forrásoknak ezekben az évtizedekben szinte szédítő bőségű. feltárulása volt, – akik remegő kezekkel bontogathattak évszázadok óta lepecsételt iratsomagokat, főúri kastélyok és kolostorok levéltári szobáiban, néha még egészen a tábla-bíró világ légkörét idéző külsőségek között. Még Iványi is kutatott olyan grófi levéltárban, ahol a kutató a legelőkelőbb ajánlólevelek birtokában is csak a család messze földről oda utazott megbízottjainak (minden ág részéről egy-egynek) jelenlétében naponként »reverzális« ellenében kaphatott ki anyagot, amit másnap ugyanígy számoltattak vissza vele.” Uo.

¹⁴ SZENTPÉTERI KUN Béla, *Az egyetem alakulás története: A kollégiummal való kapcsolatok továbbélése az egyetemnek mint egységnek életében* = A Debreceni Kollégium története, szerk. RÉVÉSZ Imre, Debrecen, 1941, 58.

¹⁵ Debreceni tevékenységével kapcsolatban korábról vö. BALOGH Judit, *Iskolateremtők és iskolák: Képek a régi jogi kar(ok) professzori arcképcsarnokából* = Tanulmányok dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára, szerk. BALOGH Elemér, HOMOKI-NAGY Mária, Szeged, 2010, 85-89; HAJDU József Ákos, *A jogtörténet kutatása, oktatása és módszertani kérdései a régi debreceni jogi egyetemen* = Az állam és jog alapvető értékei 2. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola konferenciája, szerk. SMUK Péter, Győr, 2010, 26-28.

¹⁶ *A Debreczeni m. kir. Tudományegyetem tanrendje az MCMXIV-XV. tanév első félévére*, Debrecen, 1914, 7.

¹⁷ *Tanrend 1914/15. II. félév.*, 8.

ben változatlan maradt a tárgykínálat, addig a II. félévben az ősiségi kurzust a *Középkori magyar büntetőjog* váltotta fel a tanrendben.¹⁸

Ugyanakkor tudjuk, hogy ez idő alatt Iványi tüzértiszti szolgálatát töltötte.

Kun Béla dékán már rögtön, a legelső Kari Tanácson kezdeményezte, hogy a hadba vonult Iványi Béla és Márffy Ede professzorok mentesíttessenek a katonai szolgálat alól,¹⁹ s míg ez meg nem történik, gondoskodni kell tantárgyaik (egyrészt a *Jogtörténet*, másrészt a *Közigazgatási jog és Pénzügyi jog*) helyettesítéséről.²⁰ A közbenjárásnak 1916 elején lett eredménye, hiszen március 3-án Iványi először vehetett rész a Kari Tanács ülésén.²¹ Az esedékes félévben tehát megkezdhette végre tanári tevékenységét.

A Kar rögtön befogadta a „újonc professzort”, hiszen a tanév végén Kiss Géza dékán már azt javasolta, hogy a Kar tegyen előterjesztést a miniszterhez, kérve Iványi Béla és mellette – a még mindig távol lévő – Márffy Ede nyilvános rendkívüli tanárok rendes tanárrá való kinevezésére.²² Iványi tekintetében ezt az indítványt az év végén – egyhangú szavazás után – megismételték.²³ Iványi rendes tanári kinevezése úgy tűnik nem ment simán, mert fél év múlva, 1917 júniusában a Kar újra szorgalmazta azt.²⁴ Rendes tanárrá végül 1917. október 10-én nevezte ki a király Iványit, amit a Kar ülésében azonnal be is jelentettek.²⁵ Ezután rögtön meg is tették az I. alapvizsgálati bizottság elnökének.²⁶ Az oktatási provizórium végét jelezte az is, hogy a tanrend szerint a 1916/17. tanév II. félévétől ő lett a jogtörténeti szeminárium vezetője.²⁷

A háború ellenére az 1916/17. és a következő tanév viszonylag rendben lezajlott. Iványi ekkortól *Magyar alkotmány és jogtörténet* előadást hirdetett mindkét félévben, s a – már I. alapvizsgát letett hallgatóknak kínált szeminárium mellett – változatos tematikával tartott speciálkollégiumokat, pl. első teljes tanévében *Európai alkotmány és jogfejlődés a X. századtól*, illetve *Werbőczy és Hármaskönyve* címmel.²⁸

¹⁸ *Tanrend* 1915/16. II. félév, 12.

¹⁹ Hiányukat a legelső rektor, Kiss Ferenc éves jelentése is megemlíti. *ÉK.*, 1914/15, 13.

²⁰ *Kari-Jegyzőkönyv* 1914. október 14. 3. sz. A jogtörténet helyettesítésére Kun Bélát kérték fel. (A szintén Iványi által oktatandó *Encyclopaedia* elnevezésű tárgyat azért nem kellett helyettesíteni, mert azt ekkor egyetlen hallgató sem vette fel.) A következő félévben az *Európai jogtörténet... előadásában* és a „jogtörténeti special kollégiumok” három órájában szintén Kun Bélát jelölték helyettesítőnek. Vö. *Kari-Jegyzőkönyv* 1914. december 16. 41. sz.

²¹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1916. március 3.

²² *Kari-Jegyzőkönyv* 1916. június 23. 5. sz.

²³ *Kari-Jegyzőkönyv* 1916. december 12. 12. sz. A következő években a Kar életében nagy aktivitással résztvevő Iványi ugyanebben az időben javasolta, hogy Ferenc József halálának emléknapja folyamatos megünneplése érdekében a Kar lépjen fel az Egyetemi Tanácsnál. Vö. *Kari-Jegyzőkönyv* 1916. december 12. 11. sz.

²⁴ *Kari-Jegyzőkönyv* 1917. június 23. 16. sz.

²⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1917. október 19. 1. sz.

²⁶ *Kari-Jegyzőkönyv* 1917. október 19.

²⁷ Korábban az összevont egyházzogi- és jogtörténeti szeminárium vezetőjeként Kun Béla volt feltüntetve. *Tanrend* 1916/17. II. félév, 9.

²⁸ Az említettek mellett a tíz Debrecenben töltött tanévben a következő speciális kollégiumi témák kerültek sorra: *Fejezetek a germán jogtörténet köréből*, *Fejezetek a francia jogtörténet köréből*, *Fejezetek az európai jogtörténet köréből*, *Európa jogfejlődése a IX-X. században*, *Magyarország középkori városjai*, *Fejezetek a régi magyar perjog köréből*, *A kiváltságolt nemzetek joga*, *Tárnoki jog*, *A magyar corpus juris keletkezése és első kiadása*, *A városok joga*, *A Corpus Juris Hungarici és annak keletkezése*,

Az általa kínált speciális kollégiumok sokszínűsége széles érdeklődési köréről és nagy felkészültségéről tanúskodik. Kutatómunkáját részben egyeztetette oktatói tevékenységével: ezt igazolják városjogi kurzusai és az is, hogy akadémia székfoglalója témáját az előadás elhangzása utáni félévben egy kurzus témájává tette (*A magyar corpus juris keletkezése és első kiadása* – 1922/23. II. félév), illetve a téma könyv alakban való megjelenítése előtt ismét bevitte a kérdéskört az oktatásba (*A Corpus Juris Hungarici és annak keletkezése* – 1924/25. II. félév).

Arról, hogy mit oktatott fő tárgyának keretében, képet kaphatunk egy könyomattal sokszorosított jegyzetből, amelynek alig maradt fenn példánya az utókorra, s amelynek két változata ismert: egy két kötetes (224 és 230 oldalas), 1920 körüli (kézírásos, bár autorizáltnak vélhető) változat,²⁹ és egy 1923-ban a debreceni Antalffy József könyvkereskedő által kiadott (gépírással) mindösszesen 277 oldalas füzet.³⁰

Mindkét változat két részben tárgyalja az anyagot: az első félévben alkotmánytörténeti, a második félévben jogtörténeti ismeretek kerültek előadásra. Az első félévben a tárgy oktatásának célja, segéd tudományai, irodalma és korszakai ismertetése után a régebbi változatban három nagy fejezetben tkp. a középkori alkotmánytörténet vázlatát kapták a hallgatók: „*Az ősmagyar állami és társadalmi szervezet; A Szent István-féle államszervezet virágkora; A Szent István féle államszervezet bomlási kora.*” Utóbbi részben a kiváltságos területek, Erdély és a társországok kormányzatát is tárgyalta. A második félév jogtörténete a forrástan után a személyi- és családjog, a nemesi tulajdon- és birtokjog és a nem nemesi birtokviszonyok, a nemesi és nem nemesi öröklési jog, valamint az Árpád-kor kötelmi joga került előadásra. Viszonylag terjedelmes bírósági szervezeti és eljárásjogi fejtegetések után egy rövid büntetőjog-történet zárta az előadások sorát.

A Kar igazgatási-, „oktatás és kutatásszervezési” munkájában a kor szokásainak és a kívánalmaknak megfelelően vett részt. Véleményezett oktatói pályázatokat,³¹ meggyőződése szerint nyilatkozott a jogi kart és az Egyetemet érintő kérdésekben. A dékáni poszt köteles betöltése mellett csak kevés tisztséget vállalt. Azonban a kezdetektől nagyon a szívében viselte az egyetemi könyvtár ügyét. Tanári pályafutása kezdetén a Kar őt jelölte ki néhai Leopold Pfaff, bécsi magánjog professzor – a minisztérium által az Egyetem számára megvásárolt – könyvtára átvételére,³² illetve ő véleményezte (nem túl kedvezően) az egyetemi könyvtár működési szabályzatá-

Idegen jogok befolyása a magyar jogfejlődésre, A partikuláris jogok. A Werbőczy és Hármaskönyve című kurzust háromszor is meghirdette. Vö. HOLLÓSI, i.m., 42-43.

²⁹ *Magyar alkotmány és jogtörténeti jegyzetek*, Méltóságos Dr. Iványi Béla egyet. ny. r. tanár úr engedélyével közzéteszi: K. Z. Debreczen, é.n.; *Magyar alkotmány és jogtörténeti jegyzetek: Második félévi anyag, Dr. IVÁNYI Béla egyet. ny. r. tanár úr előadásai után közli*: K. Z. Debreczen, é.n. (Az általam használt példányokon „Kövér Béla 1922” feliratok találhatóak.)

³⁰ IVÁNYI Béla, *Magyar alkotmány- és jogtörténeti jegyzetek*, I-II., Debreczen, 1923. Vö. BALOGH, i.m., 88., aki (félreolvasás okán) 1925-öt ad meg a kiadás évül. A előadás-anyag állandó fejlesztésére utal, hogy egyes példányokhoz kézírásos könyomatot fűztek a következő címmel: *Kiegészítő tudnivalók az 1923-ban kiadott „Magyar alkotmány- és jogtörténeti jegyzetek”-hez. Dr. IVÁNYI Béla egyetemi ny. rendes tanár úr előadásai után, Debreczen, 1925. október hó.* Az 51 oldalas kiegészítés elején a következő figyelemztetést olvashatjuk: „*E jegyzet csak az 1923-ban kiadott »Magyar alkotmány- és jogtörténeti jegyzetek« 24 első §-ának kiegészítéséül lehet használni.*”

³¹ A közjogi tanszékre kiírt pályázat kapcsán Csekey Istvánnal kapcsolatos állásfoglalását ismerteti BALOGH, i.m., 86.

³² *Kari-jegyzőkönyv* 1917. május 22. 4. sz.

nak tervezetét is.³³ A forradalmak után az egyetemi könyvtári bizottság tagja lett, és maradt debreceni pályafutása végéig,³⁴ de kari állandó bizottságban nem vállalt szerepet.³⁵

A Kar elé kerülő kérdésekben álláspontját sok esetben rendkívül „sarkosan” fogalmazta meg és több esetben kollégái álláspontjával is szembement. Nemzeti érzelmű konzervativizmusára jellemzően 1918 márciusában a Balogh Elemér habilitációra bocsátásáról szóló kari vitában azt javasolta, hogy Balogh kérelmével ne foglalkozzanak abban az évben. Indokolásul azt adta elő, hogy Balogh, aki „*a háború idején Franciaországban volt internálva, hazaérkezése előtt ígéretet tett arra, hogy az entente ellen fegyveresen nem harcol. Ennélfogva ő [Iványi] ezredétől utasítást kért arra, hogy ily ígéret mellett nincs e akadályja annak, hogy a képesítésért folyamodó dr. Balog Elemérrel a karban együttműködjen. Minthogy az ezred ezidőszereint a harctéren van, s az eljárás a bizonyító anyag összegyűjtése okából hosszabb időt igényel, ennél fogva a döntés a f. polgári évben nem várható. A döntés előtt pedig nincs abban a helyzetben, hogy a képesítés ügyében érdemlegesen állást foglaljon.*”³⁶ A később nemzetközi hírű tudósként külföldön karriert csináló Balogh Elemér³⁷ nem hagyta annyiban a dolgot és a forradalmi idők ellenére továbbra is ambicionálta habilitációját Debrecenben: a Kar valószínűleg 1918 végén *admissiót* adott neki, vagyis engedélyezte a habilitációs eljárás megindítását. Azonban 1919. január végén a kar Balogh svájci működésére hivatkozva már nem tartotta kívánatosnak a habilitációt, és az admittálás hatálytalanítása mellett döntött.³⁸

Hasonlóképpen konzervativizmusa mutatkozott meg abban a vitában, amellyel a Kar az 1918 vége és 1920 közötti eseményeket értékelte. A már akadémikus Iványi, Haendel Vilmostal együtt az előadó, – a rövidesen képviselővé és miniszterré avanszáló és liberalizmussal igazán nem vádolható – Bernolák Nándor mérsékelte, a megtorló intézkedésekkel szemben a „*jogrend feltétlen uralmát*” és az egyének védelemhez való jogát hangsúlyozó, az egyéni szabadságjogok védelmének szükségességét kiemelő javaslata ellen szavazott, de kisebbségben maradt. A megtorlás egyébként néhány debreceni egyetemi tanárt is fenyegetett. Ez tette szükségessé

³³ *Kari-Jegyzőkönyv* 1917. május 22. 13. sz.

³⁴ *Kari-Jegyzőkönyv* 1919. november 27. Vö. HOLLÓSI, *i.m.*, 294.

³⁵ HOLLÓSI, *i.m.*, 295-296.

³⁶ *Kari-Jegyzőkönyv* 1918. március 1. 13. sz. A Kar végül – nagy vita után – elfogadta Iványi javaslatát és kimondta, hogy Balogh kérelmével 1918 folyamán nem foglalkozik.

³⁷ *A vele kapcsolatos nem túl gazdag irodalomból lásd a tartalmilag sok tekintetben egybecsengő két tanulmányt: HAMZA Gábor, Balogh Elemér, a római jog művelője, Jogtudományi Közlöny, 35 (1980), 328-330; HAMZA Gábor, Balogh Elemér, a római jog és az összehasonlító jog európai hírű művelője, Jogtudományi Közlöny 54 (1999), 279-282. Szomorú, hogy Balogh a Magyar Életrajzi Lexikonban nem szerepel.*

³⁸ „*Tekintettel arra, hogy Balog Elemér admittálása óta oly körülmények merültek fel, melyek a karra nézve Balog Elemér habilitálását nem teszik kívánatossá, nevezetesen Balog Elemérnek az összes lapokban egyformán közölt svájci szereplése. [Szentpéteri] Kun Béla azt javasolja, hogy az admissió tekintetében a kar újból határozzon. A kar Kiss Géza azon javaslatát, intéztessék kérdés Balog Elemérhez: vajjon a lapok közleménye a valóságnak megfelel-e? a kar nem fogadja el, amennyiben Balog Elemérnek módjában lett volna ezeket a híreket megcáfolni. – A kar ennél fogva Kun Béla indítványára titkos szavazással 7 igen szavazattal (1 üres szavazólap) kimondja, hogy Balog Elemér admissióját revízió alá veszi. Ennek folytán Iványi Béla Balog Elemér admittálásának hatálytalanítását indítványozza, ... s ez indítványt a kar titkos szavazással 7 szavazattal egy ellen elfogadja s egyúttal utasítja dékánt, hogy Balog Elemér kérvényét mellékleteivel együtt nevezettnek küldje vissza.*” Vö. *Kari-Jegyzőkönyv* 1919. január 31. 2. sz.

az állásfoglalást, amit utólag nem ismertettek meg a szélesebb közvéleménnyel, de az Egyetemi Tanácsnak, a kultuszminiszternek és az igazságügyi miniszternek is megküldtek.³⁹ Még a háború alatt, 1918 áprilisában Iványi javasolta, a Kar kezdeményezze, hogy az egyetemek rektorainak a főrendiházban tagságot biztosítsanak a jövőben.⁴⁰

Iványi a '10-es évek második felében is lankadatlan energiával kutatott és publikált. Pályája kezdetétől 1920-ig egy nagyobb terjedelmű levéltár-ismertetőt, több kisebb terjedelmű kisonográfiaának tekinthető önálló könyvet és nyolcvannál több folyóiratcikket illetve adatközlést jegyzett.

1916-ban a Szent István Akadémia tagja lett. A tudományok katolikus szellemű művelését célul tűző, 1916 januárjától tevékenykedő tudományos társaság tagságának föltétele a megválasztáson kívül primási jóváhagyás és székfoglaló előadás tartása volt.⁴¹ 1919. november 7-én az MTA Történelmi Bizottsága Holub Józseffel együtt a bizottság segédtagjául választotta,⁴² majd egy év múlva már a bizottság rendes tagja lett (1920. október 25.)⁴³ Ekkor azonban már akadémikus volt. Ugyanis 1920 májusában levelező taggá választották.⁴⁴

Az aktuális dékán, Kun Béla az 1920. június 2-i kari ülésen jelentette be nagy örömmel, hogy a 42. életévében járó Iványit ez a nagy megtiszteltetés érte. „*A minden-képen méltó tudósnak ez a nagy és megérdemelt kitüntetése fényt vet karunkra is, melynek Iványi Béla nemcsak nagyrabecsült, de különösen szeretett tagja.*” A Kar nagy örömmel fejezte ki üdvözlését és jókívánságait.⁴⁵ Iványi székfoglalóját csak 1922. december 17-én tartotta meg.

Debrecenben alapító tagja lett az 1921. november 16-án megalakított Debreceni Tisza István Tudományos Társaságnak,⁴⁶ később a választmány tagja is lett.⁴⁷ Korábról származó, de a '20-as években is élő tagsága volt a Magyar Heraldikai és Genealogiai társaságnak, melynek ekkoriban igazgató választmányi tagja volt. Tiszteleti címként viselte „*az Erdődy grófi levéltár tb. főlevéltárosa*” titulust is.⁴⁸

Debrecenben töltött több mint tíz éve alatt – a korábban sokat utazó, Nagy-Magyarország számos levéltárát felkereső és azokban hónapokat töltő – Iványi feltehetőleg⁴⁹ kevesebb időt töltött az egyetem székhelyén kívül. Ezt kell feltéte-

³⁹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1920. június 7. 251. sz.

⁴⁰ A Kar egyhangúan támogatta ezt az egyébként nehezen kivitelezhetőnek tekinthető javaslatot. *Kari-Jegyzőkönyv* 1918. április 29. 8. sz. Újra előveszi a javaslatot fél év elteltével (a Monarchia szétesésének napjaiban) Kun József is. Vö. *Kari-Jegyzőkönyv* 1918. október 26. melléklet. Vö. BALOGH, *i.m.*, 87.

⁴¹ Iványi székfoglaló előadására 1918-ban került sor: *A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei* címmel. Vö. IVÁNYI Béla, *A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei*, (A Szent István Akadémia történelmi-, jog- és társadalomtud. osztályának felolvasásai I. 1.), Budapest, 1918.

⁴² *Akadémiai Értesítő* 31 (1920), 3. és 134.

⁴³ *Uo.*, 253.

⁴⁴ Vö. *Akadémiai Értesítő* 31 (1920), 54. A II. osztály korábbi ülésén 32 szavazattal négy ellenében, a nagygyűlés 1920. május 4-i ülésén pedig 31 szavazattal kettő ellenében választották meg. *Uo.*, 229. és 231.

⁴⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1920. június 2. 214. sz.

⁴⁶ BAKÓ Endre, *A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság történetéhez*, A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve 11 (1984), 91. Az alakuló ülésen részt vett 27 egyetemi tanár között a jogi kar tanárai közül hét volt jelen.

⁴⁷ BAKÓ, *i.m.*, 96.

⁴⁸ *ÉK.*, 1922/23, 113. és *ÉK.*, 1923/24, 79.

⁴⁹ Erre irányuló részletes kutatások híján nem tudhatjuk, hogy Iványinak pályája mely szakaszában volt

leznünk, ugyanis a Kari Tanács jegyzőkönyveiben nincs nyoma annak, hogy hosszabb szabadságot kért volna. Egyedül 1925 elején kért és kapott a minisztertől utazási tanulmányi segílyt,⁵⁰ melyet vagy bécsi vagy római tartózkodásra használt fel.

Az 1924/25. tanév végén – az anciennitás elvét követve – őt választották meg egyhangúlag a következő év dékánjának.⁵¹ Dékánysága meglehetősen eseménytelen volt. A szokásos, évenként ismétlődő feladatok mellett alig jegyezhetek fel olyan eseményt az *annales*ek, amely a Kar fejlődésére hatással lehetett volna. Tóth Lajos professzor javaslatára ekkor született egy kezdeményezés, amely „*a jogi oktatás reformjának feltétlen szükségességére*” tekintettel azt kívánta elérni, hogy a miniszter hívja össze a jogi karok képviselőit a jogi oktatás reformja alapelveinek megvitatására.⁵² Ez csak egy volt a korszak számtalan erőtlen szándéknyilatkozatai közül.⁵³ Iványi, dékáni minőségében azzal tette emlékezetessé ezt a tanévet, hogy egy röpiratban⁵⁴ válaszolt Hegedüs Lóránt korábbi pénzügyminiszter két cikkére,⁵⁵ melyekben ez utóbbi tulajdonképpen azt kezdeményezte, hogy a vidéki egyetemeket be kell zárni, és csak egyetlen fővári intézmény fenntartására kell a forrásokat felhasználni. Iványi meglehetősen kolerikus vehemenciával veszi fel a kesztyűt a vidéki egyetemek védelmében: „*Nem tudom, hogy látott-e a cikkíró úr vidéki magyar egyetemet? Írásaiból úgy veszem észre, hogy nem. Nos hát, ha intenzív és komoly tudományos életet akar látni, mély tisztelettel meghívom a kolléga urat, a mi egyetemünk meglátogatására. Biztosíthatom, hogy sem a kolléga úrnak, sem pedig az ügynek, amelynek érdekében harcolunk, ez a látogatás nem lenne kárára. Személyesen tapasztalhatná a cikkíró úr, hogy itt az egymással baráti viszonyban élő tanárok és hallgatók vállvetett munkával, példás szorgalommal teljesítik kötelességüket. S ez a kötelességteljesítés nem a pedellusok általi indexalírásokban merül ki, hanem az előadások, szemináriumok, kollokviumok, gyakorlatok stb, szorgalmas látogatásában. Pontosan működik itt az egész és teljes tudományos szervezet és működött akkor is, amikor a kolléga úr volt az ország pénzügyminisztere, amely időben a tudomány iránti buzgalom tiszteletreméltó lángjai a kolléga úrnál nem csapkodtak olyan magasan, mint ma.*”⁵⁶ Hasonló buzgalommal veri vissza Hegedüs azon vádja- it, hogy a jogtudomány stagnálna, hogy a hallgatók nem járnak előadásokra, és hogy a vidéki egyetemi tanárok jó része Budapesten lakik.⁵⁷ Az „intellektuális túl-

lehetősége oly sok külföldi könyvtár és levéltár meglátogatására. Hagyatékában azonban feljegyzéseket találunk Bécs, Róma, Bologna, Mantova, Modena, Graz, Linz, Passau, Nürnberg, München könyv- illetve levéltáraiból. Vö. *A magyar könyvkultúra múltjából: Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése*, szerk. HERNER János, MONOK István, (Adattár XVI-XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 11.), Szeged, 1983, 595.

⁵⁰ *Kari-Jegyzőkönyv* 1923. március 24. 220. sz.

⁵¹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1925. június 6. 282. sz.

⁵² *Kari-Jegyzőkönyv* 1925. szeptember 28-i üléshez csatolt beadvány.

⁵³ A jogi oktatás reformjának kérdésére a '20-as években vö. LADÁNYI Sándor, *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára: 1890-1944*, Budapest, 2007, 47-58.

⁵⁴ IVÁNYI Béla, *A vidéki egyetemek: Röpirat*, Debrecen, Budapest, 1926.

⁵⁵ HEGEDÜS Lóránt, *Egyetem begyedem tengertánc*, Pesti Hírlap (1926. április 8.); Uő., *Egyetem*, Pesti Hírlap, 1926. május 27.

⁵⁶ IVÁNYI, *Vidéki egyetemek, i.m.*, 4.

⁵⁷ Utóbbi kérdéshez ezt jegyzi meg: „*Nos, nincs mit titkolódnunk, Debrecenben a jogi karon egy tanár tényleg Pesten lakik, még pedig azért, mert a kolléga úr pénzügyminiszter korában elfelejtett pénzt adni vidéki lakások építésére. Debrecen nem bérház város, itt a civis maga házában egyedül lakik, úgyhogy pl.*

termelés” vádjára a debreceni jogi kar adataival válaszol,⁵⁸ védelmébe veszi ugyanakkor – a korra meglehetősen jellemző nacionalista felhanggal – a *numerus clausus*.⁵⁹ A vidéki egyetemeket a magyar kultúra fellegvárainak tekinti s Hegedűs fellépését érthetetlennek és felháborítóknak tartva Klebelsberg tevékenységével állítja azt szembe: „... hogy ma nálunk egyáltalán még egyetemek vannak, hogy ma már külföldi könyveket is olvashatunk, hogy az ország centrumában és vidéki fókusaiban lüktető, mozgalmas tudományos élet folyik, hogy a tanárok és tanulók külföldre, magyar intézetekbe járhatnak tovább tanulni, kutatni, dolgozni és hogy ma általában megvan a tudományos munkálkodás lehetősége, azt mind neki [Klebelsbergnek] köszönhetjük és bizony a hála és a köszönet kellő kifejezésére nem is találunk megfelelő szavakat. Ő a semmiből teremtett, a kolléga úr pedig a valamiből is semmit csinált s úgy látszik, ezt a rombolást akarja folytatni ártalmas cikkezéseivel még ma is.”⁶⁰ Iványi dékánként, az Akadémia és a Szent István Akadémia tagjaként írta alá a röpiratot.

Természetesen Iványinak igaza volt abban, hogy a vidéki egyetemeknek meg volt a szerepe a magyar kulturális életben, immanens fontossággal bírtak régióik és az egész ország számára. Ugyanakkor ebben a röpiratban olyan – ma már megkérdőjelezendő – érvek is elhangzottak, amelyek Iványi világlátásából, politikai nézeteiből fakadtak. Az „ismerten nemzeti érzelmű professor”⁶¹ a '20-as évek első felében a korszellemnek többé-kevésbé megfelelő politikai szerepet is vállalt. Ezekben az években csatlakozott a jobboldali mozgalmakhoz: az **Ébredő Magyarok Egyesületének** elnökségi tagja és debreceni szervezetének vezetője, a **Keresztény Nemzeti Liga** választmányi tagja volt. 1923-ban sikertelen kísérletet tett⁶² a **Magyar Nem-**

Budapesten száz perccel könnyebb lakáshoz jutni és olcsóbb is a lakás, mint itt ... Erről azonban sem az egyetem, sem az illető tanár nem tehetnek.” IVÁNYI, *Vidéki egyetemek*, i.m., 5.

⁵⁸ „A jelen tanévben szeptember óta tartottunk a jogi karon 76 (hetvenhat) szigorlatot, amelyből egyhangú kitüntetéses volt 5 (öt). szótöbbséges kitüntetéses szintén 5 (öt). Avattunk ezen tanévben 11 jog, 8 államtudort és egy kánonjogi doktort. Kérem tisztelettel, túltermelés ez? Ezzel szembeállítom jog kari kollégáimnak 1920 óta nyomtatásban megjelent könyveinek és dolgozatainak ívszámát, megjegyezvén, hogy cikkeket, ismertetéseket és egyéb aprólékosságokat nem számítok. A nyomtatott ívek száma kettőszáznegyven (240). Itt tessék bennünket túltermeléssel megvádolni!” Vö. IVÁNYI, *Vidéki egyetemek*, i.m., 9.

⁵⁹ „... nem a zártszám, hanem azok az úgynevezett „magyar” lapok, amelyekben pl. a kolléga úr is cikkezik és az a nemzetközi liberál-radikál-merkantil érdekeltség, amely eme lapok mögött áll, ez csinálja és csináltatja azt a szörnyű és bennünket agyonnyomni akaró közvéleményt, és a magyar kultúra, vagy a magyar bíróság és minden más ellen, ami magyar, a hangulatot.” Vö. IVÁNYI, *Vidéki egyetemek*, i.m., 6.

⁶⁰ IVÁNYI, *Vidéki egyetemek*, i.m., 11.

⁶¹ Vö. BALOGH, i.m., 87.

⁶² A kezdeményezésről Hadházy Zsigmond, Hajdú vármegye főispánjának Bethlen miniszterelnökhöz írott, 1923. május 25-én kelt levele tudósít: „Kegyelmes Uram! Dr. Iványi Béla debreceni egyetemi tanár, a debreceni ébredő magyarok elnöke a Magyar Nemzeti Szocialista Párt programjának terjesztésére kért engedélyt, s egyben e párt megalakítását úgy Debrecen szabad királyi városban, mint Hajdú vármegye községekben és városaiban is tervbe vette.

Az ellen, hogy Debrecen szabad királyi városban a Szociáldemokrata Párt sorait ez új párt alakításával megbontsa, természetesen semmi kifogásom sincs, ellenben, hogy Hajdú vármegye mezővárosaiban és községekben, ahol jelenleg szociáldemokrata pártszervezetek egyáltalán nincsenek, sőt ellenkezőleg, mindenütt az Egységes Párt van megszervezve, és sok küzdelmek árán már elértük azt, hogy a földművások és nincstelenek is az Egységes Párt mögé sorakoznak, a szocialista maszlagokat még ha »magyar nemzeti« jelszóval ékeskednek is – a falura kivinni végtelen nagy könnyelműségnek s előre láthatólag kimondhatatlanul károsnak tartom.

zeti Szocialista Párt debreceni szervezetének megalakítására is, de ez megrekedt a kezdeményezés stádiumában. Iványi '20-as évek elején vallott politikai nézeteinek helyes értékelése érdekében fontos megjegyeznünk, hogy az elnevezésbeli hasonlóság ellenére ezt – az ismeretlenség homályába vesző, 1922 januárjában alakult – politikai pártocskát⁶³ nem szabad azonosítani a későbbi hazai nyilas pártokkal.⁶⁴ A politikában ismeretlen személyek által vezetett mozgalom célja a nemzeti érzelmű munkásság összefogása, az „ezeréves Nagy-Magyarország területi teljességének” visszaszerzése volt, vagyis a szociális célok mellett hangsúlyos szerepet kapott az irredentizmus is. Alig egy-két éves létezés után a párt a jelentéktelenségbe süllyedt.⁶⁵

Iványi tehát – a hazai történelem- és jogtörténet-tudomány szerencséjére – nem vált politikussá, de továbbra is aktív maradt: 1925-ben az ÉME kettészakadása után a pallagi csoport vezetője lett. A Keresztény Nemzeti Liga választmányi tagsága mellett ugyanilyen pozíciót töltött be a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártjában, majd alelnöke lett mindkét szervezetnek, végül egyik kerületi elnöke volt a Községi Pártnak.⁶⁶

Több jogászprofesszorral együtt 1919-ben alapító tagja volt a DEAC-nak is.⁶⁷ Bár az irodalomban nem találunk rá utalást – abból a tényből, hogy Iványi iratai között

A nincstelen, a földmunkás, a napszámos, nem a »magyar nemzeti« eszmét, hanem a szocialista szó kommunista értelmét fogja fel a „magyar nemzeti” szocialista párt programjából, s ha beszervezettné- nek, egy héten belül szociáldemokraták, a másik héten belül kommunisták lesznek.

Én dr. Iványi Béla úrral tárgyalásba bocsátkoztam, és arra kértem, hogy Debrecenben a szociáldemokraták soraiból ám szervezze az új pártot, de hagyjon békét vármegyém városainak és községeinek. Ő eleget is tett kívánságomnak, azonban azt adta elő, hogy felülről forszírozzák a „magyar nemzeti” szocialista párt propagálását.” Vö. SZINAI Miklós, SZÜCS László, Bethlen István titkos iratai, Budapest, 1972, 135-136.

⁶³ UDVARVÖLGYI Zsolt, *Fejezetek a magyar szélsőjobboldal korai történetéből: fasiszták, kékingesek és a Meskó-párt*, Szakdolgozat, ELTE BTK, 1996, átdolgozva 2004. <http://www.mek.oszk.hu/02100/02105/02105.pdf>, 3.

⁶⁴ „Programja nem tartalmazta a nemzetiszocialista ideológia elveit, például a vezérelvet, és radikalizmusában is messze mögötte marad. Egy hangsúlyozottan nacionalista alapon álló munkáspártnak tekinthető, amely igyekezett beilleszkedni az 1920-as évek politikai rendjébe, és nem hirdette annak radikális megváltoztatását. Érdekérvényesítését a hagyományos úton, azaz a parlamenti választásokon keresztül szerette volna biztosítani, programja ezt kifejezetten hangsúlyozta is. Ugyanakkor azonban erőteljesen, sőt szélsőségesen fogalmazta meg a nemzeti és a szocialista jelszavakat illetve tartalmakat. Különösen az utóbbi jelentett újdonságot, abban az értelemben, ahogy a közösség primátusát hangsúlyozta az egyén felett, utóbbiba beleértve az ekkor a politikai érdekérvényesítés perifériájára szorult munkásságot is.” Vö. PAKSY Zoltán, *A magyarországi nemzetiszocialista mozgalmak megalakulása, tevékenysége és társadalmi bázisa a Dunántúlon 1932 és 1939 között*, PhD-értekezés, PTE BTK, Pécs, 2007, 127.

⁶⁵ PAKSY, *i.m.*, 126.

⁶⁶ SZEGEDI Péter, *Pozíciók és opposziciók: a futballmező kialakulása, struktúrája és dinamikája - Az 1945 előtti debreceni labdarúgás történet-szociológiai elemzése*, PhD-értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2005, 112, 114.

⁶⁷ A DEAC alapító tagjai voltak: Bacsó Jenő, Benedek László, Darkó Jenő, Hankiss János, Hüttl Tivadar, Iványi Béla, tasnádi Kardos Endre, Kesserű Lajos, R. Kiss István, Kontsek Kornél, Kováts Béla, Kölcsey Sándor, Sz. Kun Béla, Lindenberger János, Milleker Rezső, Poppler Géza, Sesztina Jenő, Szabó József, Tankó Béla, Thegze Gyula, Vásáry István, Verzár Frigyes. HBmL X. 301. 8d. 137. - Sportegyesületek levéltári anyagai (DEAC). Vö. SZEGEDI, *i.m.*, 244.

„a debreceni Haladás Páholy 1914-1919. évi munkatáblája” is megtalálható volt – Iványi szabadkőművességére is következtethetünk.⁶⁸

Visszatérve Iványi, a debreceni professzor alakjához – mint azt alább látni fogjuk – a számos egyéb aktivitás mellett a mindennapokat inkább a szorgalmas kutató munka, illetve az összegyűjtött adatok feldolgozása és publikálása töltötte ki. Az oktatás, vizsgáztatás és egyetemi feladatok körforgásából Iványi – mint említettük – sokáig nem kereste a kitörést. Azonban dékáni hivatala letétele után, vagyis prodékáni éve elején, 1926 szeptemberében kérvényt nyújtott be a miniszterhez, hogy az az 1926/27. tanév második félévére szabadságolja őt.⁶⁹ A kérvényt a dékán, Márffy Ede továbbította a kultuszminiszternek,⁷⁰ aki ehhez – 1927. január 1-től a félév végéig – hozzá is járult.⁷¹ Iványi a félévet – mint láttuk – római tartózkodásra kívánta felhasználni és ezért novemberben bejelentette, hogy december végével lemondott prodékáni tisztségéről.⁷² Ezen az ülésen döntöttek Iványi tanszéki helyettesítéséről is: Szentpéteri Kun Bélát bízták meg Iványi tárgyainak előadásával (illetve őt választották meg prodékánná is).⁷³ Leendő félévi távolléte ellenére a Kar – Marton Gézával együtt – ismétlen Iványit küldte ki az egyetemi könyvtári bizottságba.⁷⁴

De Iványi többé nem tért vissza debreceni tanszékére. Még római ösztöndíját töltötte, amikor 1927 februárjában a Kari Tanácson a dékán bemutatta az Egyetemi Tanács határozatát, amelyben az Egyetemről – a szegedi jogi karra – távozó Iványit búcsúztatták. „*Dékán javasolja, hogy a Kar Dr. Iványi Bélának Karunkról való távozása felett őszinte sajnálkozásának és egyszersmind a társegyetemre való meghívásával Őt ért kitüntetés feletti igaz örömeinek jegyzőkönyvében adjon kifejezést és erről Dr. Iványi Bélát jegyzőkönyvi kivonatban értesítse.*”⁷⁵ A sorok között olvasva – s mivel a Kari Tanács jegyzőkönyveiben a Kar értesítésének nyomát nem találhatjuk – feltételezhetjük, hogy Iványi a rektornak nyújtotta be távozásra vonatkozó kérelmét. Mindenesetre az, hogy decemberben még egyetemi bizottságba küldték

⁶⁸ Az iratokat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi. Vö. *A magyar könyvkultúra múltjából*, i.m., 593.

⁶⁹ Klebelsberg már 1926 májusában értesült Iványi külföldi kutatási terveiről, hiszen Iványi a következő levelet intézte hozzá május 26-án: „*Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Uram!*

Budapest székesfőváros 1912-ben Dr. Csánki Dezső vezetése mellett megindította a kútfőinek kiadására vonatkozó előmunkálatokat, amelyek már befejezést is nyertek volna, ha a forradalmakkal bekövetkezett országrömlés közbe nem jön.

1918-tól máig a munka szünetelt és csak a jelen év tavaszán sikerült Dr. Csánki Dezső Őméltóságának a székesfőváros tanácsánál kieszközölni a munkálatoknak újra való megindítását. A római egyházi és világi levéltárakban lévő idevágó anyag összegyűjtésével Dr. Csánki őméltósága engem bízván meg, mély tisztelettel azzal a kérelemmel fordulok Nagyméltóságodhoz, kegyeskedjék nekem 1927. január hó elejétől kezdve egészen július hó 15-ig, illetve addig, amíg a római levéltárak a nyári szünet alkalmával bezárulnak, a római Magyar Történelmi Intézetben lakást, és valami stipendiumot engedélyezni.

Végül legyen szabad még tisztelettel megemlíteni, hogy a Budapest történetére vonatkozó anyagon kívül, vagy mellett, szeretnék kutatásokat végezni egy régi témám, az asylum jog, továbbá az V. Pius, illetve V. Sixtus pápák által felállított Congregatio iudicis (librorum prohibitorum) magyarországi vonatkozású anyagát illetőleg.”

⁷⁰ *Kari-Jegyzőkönyv* 1926. szeptember 23. 51. sz.

⁷¹ *Kari-Jegyzőkönyv* 1926. október 21. 56. sz.

⁷² *Kari-Jegyzőkönyv* 1926. november 23. 107. sz.

⁷³ *Kari-Jegyzőkönyv* 1926. november 23. 108. és 109. sz.

⁷⁴ *Kari-Jegyzőkönyv* 1926. december 15. 126. sz.

⁷⁵ *Kari-Jegyzőkönyv* 1927. február 24. 185. sz.

ki, a távozás bejelentésének váratlanságára utal. A távozást bejelentő ülésen rögtön bizottság kiküldéséről döntött a Kar, amelynek a megüresedő tanszék betöltését kellett előkészítenie.⁷⁶

Iványi utolsó debreceni javaslatának egyike egyébként az volt, melyben többekkel együtt előterjesztette, hogy az Egyetem avassa az államtudományok díszdoktorává az általa nagyon tisztelt Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi minisztert,⁷⁷ ami aztán be is következett.

Iványi Szegedre való kinevezését aztán a miniszter rendelete tette nyilvánvalóvá, amit 1927. március végén ismert meg a debreceni professzori testület.⁷⁸

Az Ereky István professzor⁷⁹ tanszékkváltása miatt 1924 végén megüresedő szegedi jogtörténeti tanszékre 1927. február 8-án nyert kinevezést Iványi, de abban a fél-évben még nem volt otthon, s a professzúrához kötött tárgyakat az előző négy fél-évhez hasonlóan helyettesként Ereky oktatta.⁸⁰

Iványi 1927-ben az előírányzott fél év helyett végül kilenc hónapot töltött Rómában, ahol elsősorban a Magyar Domonkos rendtartomány történetére vonatkozó források összegyűjtésére törekedett.⁸¹

Az 1927/28. tanév kezdetétől valószínűleg már ő vitte a jogtörténeti tárgyakat Szegeden. Források híján nem tudunk részleteket ottani oktatási tevékenységéről, az oktatott tárgyról, kari tevékenységéről. Az bizonyos, hogy az 1934/35. tanévben ő volt a kar dékánja, a következő tanévben prodékánja.⁸²

Jogtörténeti előadásai anyaga – követve a debreceni tapasztalatokat – valószínűleg a magyar alkotmány- és jogtörténet fejezetit ölelte fel. Ezt bizonyítják, hogy ilyen című jegyzetei jelentek meg az évek folyamán.⁸³ Kevésbé publikus tény, hogy a Kosutányi Ignác nyugdíjazása után (1927. október 1.) megüresedett egyházi tanszék előadásait Szandtner Pál egy évnyi interimje után az 1929/30-as tanévtől Iványi vette át és vitte egészen Szegedről való távozásáig.⁸⁴ Egyházi előadásairól készült, közel 100 oldalas jegyzetei két ízben is sokszorosításra kerültek.⁸⁵

Iványi munkatempója – ha ez a publikáció száma alapján egyáltalán mérhető – nem változott debreceni éveivel képest. Szinte ugyanannyi önálló kötete és tanulmánya

⁷⁶ *Kari-Jegyzőkönyv*. 1927. február 24. 185. sz. A bizottság tagjai Márffy dékán, Teghze Gyula, Szentpéteri Kun Béla, Bacsó Jenő és Barabási Kun József lettek.

⁷⁷ *Kari-Jegyzőkönyv* 1926. december 2. 113. sz.

⁷⁸ *Kari-Jegyzőkönyv* 1927. március 29. 202. sz.

⁷⁹ *Magyar életrajzi lexikon* **L**. Főszerk. KENYERES Ágnes, Budapest, 1967, 439.

⁸⁰ Vö. BALOGH Elemér, *Oktatás és kutatástörténet = A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene (1921-1998)*, szerk. RÁCZ Béla., 91-92.

⁸¹ *A Domonkos Rend Római Központi Levéltárában dolgozott. Hazatérése után egy sor kisebb tanulmányt szentelt a domonkos rend történetének elsősorban római feljegyzései alapján. Gyűjtése mindmáig meghatározó a rend történetének kutatásában.* Vö. SZŐNYI Tamás, *Iványi Béla domonkos rendtörténeti kutatásai, Tanítvány* 7 (2001/2), 96-105.

⁸² *Szegedi Egyetemi Almanach: 1921-1995 I.*, szer. SZENTIRMAI László, IVÁNYI Szabó Éva, RÁCZNÉ MOJZES Katalin, Szeged, 1996, 493.

⁸³ *Magyar alkotmány- és jogtörténeti jegyzetek I-II.*, Szeged, 1929³, Szeged, 1932⁴. Ezek a debreceni jegyzetek – mindkét alkalommal – bővített kiadásai voltak. Előadásjegyzeteit még távozása után is használták: *Alkotmány és jogtörténet*, IVÁNYI Béla és EREKY István egyetemi előadásai alapján összeállította BELLÉR István, H. n., 1939.

⁸⁴ *Szegedi Egyetemi Almanach*, i.m., 503.

⁸⁵ *Egyházi jegyzet: IVÁNYI Béla előadása és engedélye alapján összeállította: SZERÉNYI László*, Szeged, 1933; IVÁNYI Béla, *Egyházi jegyzet*, Szeged, 1936.

jelent meg, mint a Debrecenben töltött évtized alatt. Erre az időre tehető a Bánffy- és Teleki családok egyes ágai történetének és levéltári anyagának publikálása,⁸⁶ a domonkosrendi kutatások részeredményeinek sajtó alá adása,⁸⁷ valamint könyvtártörténeti anyaggyűjtésének kiadása.⁸⁸ Ekkor lett ideje az eperjesi levéltár anyagának bemutatására is.⁸⁹

Szegedi évei legendáriumának legismertebb története Mályusz Elemér történész-szel vívott párbaja, ami ismételten rámutatott Iványi – mondjuk így – némileg hirtelen természetére, miután fiatalabb pályatársa recenziójában, – amit az egy még debreceni évei alatt megjelent egyik munkájához írt – szerinte túlságosan kritikus hangot ütött meg. Az affér vér nélkül, béküléssel záródott és – bár csak hosszú távon – egy jó tudósi munkakapcsolat kezdete lett.⁹⁰

Amennyire kurtán-furcsán lett vége Iványi debreceni tanári pályájának, ugyanolyan – vagy talán még inkább – fura hirtelenséggel szakadt meg szegedi pályafutása is. 1937. november 27-én több országos napilap is beszámolt arról, hogy Iványi azonnali nyugdíjazását kérte: „Azonnali nyugdíjazását kérte Iványi Béla, a szegedi egyetem egyházjog professzora.”⁹¹ A következő napokban az is sajtóhír lett, hogy Hóman Bálint kultuszminiszter eleget tett Iványi szabadságolási, majd – annak letelte utáni – nyugdíjazási kérelmének: Iványi féléves szabadságot kapott, majd 1938. június 1-jei hatállyal nyugdíjazták.⁹² Az ügyel összefüggésben aztán egy sikertelen öngyilkossági hír is megjárta a lapok hasábjait, melynek alanya a szegedi egyetemi könyvtár egyik hölgy munkatársa volt.⁹³ Mindenesetre Iványi egyik napról a másikra elhagyta Szegedet.

A rektor az egyházjog esetében Menyhárt Gáspár magánjog-professzort, a jogtörténet esetében Ereky István közjogász-professzort kívánta a helyettesítéssel megbízni, ami azután meg is valósult. Menyhártot egy év után a büntető eljárás-jogász Heller Erik váltotta. Ő és Ereky az 1940-es megszűnésig végezték a helyettesítést.⁹⁴

⁸⁶ IVÁNYI Béla, *A Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy-család története, II. 1458-1526*, Budapest, 1928; Uő., *A Római Szent Birodalmi Széki Gróf Teleki család gyömrői levéltára*, Szeged, 1931., 1937.

⁸⁷ IVÁNYI Béla, *Báró Sennyei László S. J. nagyszombati rector római utazásai (1687, 1693, 1696)*, Budapest, 1929; Uő., *A Szent Domonkos-rend római központi levéltára*, Levéltári Közlemények (1929), 1-30; Uő., *Bilder aus der Vergangenheit der Ungarischen Dominikanerprovinz unter Benützung des Zentralarchivs des Dominikanerordens in Rom = Melanges Mandonnet II.* Paris, 1930, 437-478; Uő., *A győri dominikánus rendház története*, Emlékkönyv Bedy Vince hetvenedik születésnapjára, Győr, 1936, 76-88.

⁸⁸ IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak, könyvnyomdák Magyarországon 1331-1600*, Budapest, 1937. (Az Országos Széchenyi Könyvtár Kiadványai. 4.)

⁸⁹ *Eperjes szabad királyi város levéltára: 1245-1519, I-II.*, Szeged, 1931-1932; Uő., *A középkori Eperjes magyarsága*, Szeged, 1934.

⁹⁰ Soós István, *Egy „lovagias ügy”: Történészek párbajoznak – 1929*, História (2006/1).

⁹¹ *Pesti Napló*, 1938. november 27., 8. A hír háttérében a szegedi rendőrség által indított nyomozás állt, ami azt kívánta meg kideríteni, hogy mi áll annak háttérében, hogy „néhány nappal ezelőtt a város több nyilvános parkjában és egyes épületeken is erkölcstelen tartalmú cédulák jelentek meg, amelyek reprodukálhatatlan vonatkozásban emlékeztek meg az egyetemi könyvtár egyik tisztviselőjéről.” A nyomozás végül „olyan eredményeket produkált, hogy Gelei József rektor csütörtökön [november 25.] a kultuszminisztériumban személyesen jelentést tett az esetről, majd összehívta az egyetemi tanácsot az ügy megbeszélése végett.” A hír kipattanása után Iványi elutazott és a várost végleg elhagyta, s tartós szabadságot kért nyugdíjkérelme elintézéséig. Iványi Egyetemi Tanácshoz benyújtott kérvényében meggyöngyült egészségi állapotára és kimerült idegzetére tekintettel kérte azonnali nyugdíjazását.

⁹² *Pesti Napló*, 1938. november 28., 10.

⁹³ *Pesti Napló*, 1938. november 30., 4.

⁹⁴ *Szegedi Egyetemi Almanach, i.m.*, 498 és 503.

Iványi ekkor nem csak professzúrájáról, hanem minden tisztségéről és akadémiai tagságáról is lemondott. Ennek nyomát a nyomtatott forrásokban csak annyiban találjuk, hogy az 1938. évben már nem szerepel az MTA levelező tagjai között.⁹⁵

Nyugdíjazása után Iványi második otthona ismét a levéltárak világa lett: 1938 és 1944 között Körmenten a herceg Batthyány-Strattmann család levéltárosa volt. A család körmendi levéltárát rendezte, ismertette. Az ottani iratokról kitűnő lajstromokat készített, majd elindította és 1942-1943-ban szerkesztette a *Körmendi Füzetek* című forráskiadvány-sorozatot,⁹⁶ melyben elkezdte a levéltár anyagának közzétételét.⁹⁷

A háború végén, a Vörös Hadsereg megszállásakor a Batthyányok kastélyában őrzött családi gyűjtemény végveszélybe került, ám Kőszegi János népiskolai igazgató és a körmendi diákok segítségével a kastélyból kiszórt iratok jelentős részét megmentette és biztonságba helyezte. Végül a régi Batthyány levéltár és kincsgyűjtemény megmaradt darabjai 1946-ban Keszthelyre, a Balatoni Múzeumba kerültek, itt Iványi Béla rendezte azt, majd onnan több szakaszban a budapesti Országos Levéltárba szállították 1952-től.⁹⁸ Iványi tehát a háború után Keszthelyen is dolgozott.⁹⁹ Később azonban visszavonultan, a tudományos közélettől távol élt és dolgozott balatoni villájában. Az ebben az időszakban megjelent rövidebb közleményei részben a körmendi és keszthelyi évekre nyúltak vissza, részben más érdekes okiratokat, kultúrtörténeti érdekességeket hoztak nyilvánosságra. Iványi részt vett a magyar-zsidó oklevéltár egyik kötetének kiadásában, ami az ő anyaggyűjtésére épült,¹⁰⁰ ezen kívül azonban „csak” útikönyvek társszerzőjeként jelentkezett.

Vonyarcvashegyen hunyt el 1964. január 20-án, a helyi köztemetőbe csak néhányan kísérték ki. Sírját a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság védetté nyilvánította (2008-ban).¹⁰¹

⁹⁵ *Akadémiai Értesítő* 48 (1938), 3.

⁹⁶ IVÁNYI Béla, *Dominikánus levelek és oklevelek a körmendi levéltárban, 1318-1672*, Körment, 1942. (Körmendi Füzetek 1); Uő., *A körmendi levéltár memorabiáliái: 1352-1698*, Körment, 1942. (Körmendi Füzetek 2); Uő., *Pázmány Péter kiadatlan levelei*, Körment, 1943. (Körmendi Füzetek 3); Uő., *Képek Körment múltjából*, Körment, 1943. (Körmendi Füzetek 4); Uő., *A körmendi levéltár missilis levelei (1. rész, középkor 1454-1526)*, Körment, 1944. (Körmendi Füzetek 5); Vö. ezekről röviden: VIZI László, *Iványi Béla munkásságáról*, Vasi honismereti és helytörténeti közlemények (2000/4), 74.

⁹⁷ IVÁNYI Béla, *Magyar nyelvemlékek a herceg Batthyány család körmendi levéltárában*, Magyar Nyelv (1941), 200-206, 275-283, 350-356; Uő., *Pázmány Péter kilépése a Jézus-társaságból*, Körment, 1943; *A két Zrínyi Miklós körmendi levelei*, kiad. IVÁNYI Béla, Budapest, 1943.

⁹⁸ Vö. VIZI, i.m., 74; NAGY Zoltán, *A körmendi Batthyány levéltár és a várkastély gyűjteményeinek pusztulástörténete. 1945-1952*, A Kulturális Műhely különszáma. XIII. évfolyam, 2005. (Körmendi Figyelő Könyvek 4.)

⁹⁹ DEGRÉ, i.m., 296; VÖRÖS, i.m., 142. Vö. többek mellett IVÁNYI Béla, *Címeres levelek a keszthelyi és körmendi levéltárakban*, Magyar Családtörténeti Szemle (1942-1943); Uő., *Gr. Batthyány Ádám a levéltárrendező*, Levéltári Közlemények (1942-1945), 290-309; Uő., *Címeres és egyéb pecsétek a keszthelyi hercegi levéltár tolnai részében*, Magyar Családtörténeti Szemle (1943), 97-98, 138-143, 161-167, 188-190, 217-219, 264, 283-288.

¹⁰⁰ *Magyar-zsidó oklevéltár, 5. köt. 1. rész. (Pótkötet) 1096-1700*, Gyűjtötte: IVÁNYI Béla, Szerk. SCHEIBER Sándor és GRÜNWARD Fülöp, Budapest, 1959. Előtte már: IVÁNYI Béla, *Középkori regeszták a magyar zsidóság múltjára vonatkozólag*, Budapest, 1948. (Különnyomat az Izraelita Magyar Irodalmi Társaság Évkönyvéből)

¹⁰¹ Vö. <http://nevpont.hu/view.php?id=6615> (2014. augusztus 10.)

Hatalmas kézirat-hagyatéka 14 különböző levéltárban és könyvtárban lelhető fel országszerte.¹⁰²

II. MUNKÁSSÁGA

Iványi Béla, a jog-, egyház- és művelődéstörténész levéltáros – mint az eddigiekből is kiderült rendkívül termékeny szerző, adatközlő volt. Harmincnál több könyv és önállóan megjelent tanulmány, 130 fölötti folyóirati tanulmányt és adatközlést tartalmaz műveinek rekonstruálható bibliográfiája. Több munkája – eltérő készült-ségi állapotban – kéziratban maradt. Rengeteg adatát nem közölte, azokat a jövődő nemzedékek – mint kincsesbányát – mindmáig ki-kiaknazzák.¹⁰³

Az egyik róla írott nekrológ szavai jól kifejezik tudományos felfogását és törekvéseit: „*Akár az egyetemi katedrán, akár már nyugdíjas öregségében, állandóan a forrásokhoz és a levéltári anyaghoz tért vissza ... a kutató szenvedélyével és csodálkozásával, akinek minden újonnan előkerült irat, cédula, adat a múlt egy élő, eleven és színes része. A csodálkozó öröm és a szenvedélyes érdeklődés: a feltáruló források élményében felnőtt generáció e jellegzetes magatartásának jegyében tette közzé nagyszámú forráspublikációját és levéltári ismertetését ..., vállalta el főúri családok levéltárainak rendezését, gondozását ...*”¹⁰⁴

Magától értetődő az, hogy egy ilyen jelentős oeuvre ismertetésére jelen keretek között nem vállalkozhatván az alábbiakban elsősorban a Debrecenben töltött időszakban megjelent munkákra, azok közül is elsősorban az önállóan megjelent művekre koncentrálhatunk.

Természetesen a debreceni éveket nem lehet leválasztani az Iványi tudósi léte első évtizedében elvégzett munkától, illetve a későbbi évtizedek termése sem függetleníthető a cívisvárosban körvonalazódó és részben megvalósult tervektől.

Iványi 1914-ig – professzori kinevezéséig – több, mint hetven közleményt jelentetett meg, és túl volt több felvidéki levéltárban töltött sok-sok munka-hónapon. Az ebben az időszakban gyűjtött adatai, cédulái szinte kimeríthetetlen bázisát képezték későbbi munkáinak egészen a II. világháborúig. Természetesen az elkövetkező évtizedekben újabb levéltárakban és könyvtárakban is búvárkodott itthon és külföldön, újabb kutatási témákat állított előtérbe, de az első évtized munka- és publikálási módszere egész életében elkísérte. Az első években több közleménye kapcsolódott az ipari szakmák oktatástörténetéhez, de adatközléseiben és tanulmányaiban Bártfa, Eperjes és Lőcse különböző történeti adatainak közlése és értelmezése uralkodott már ekkor is. Első nagyobb terjedelmű publikációja a bártfai levéltár középkori anyagának ismertetése volt, ami azonban az első kötet megjelenése után torzóban maradt annak ellenére, hogy a második kötet kézírata is elkészült.¹⁰⁵ Debrecenbe kerülvén rögtön folytatta a publikálást, első évében három felvidéki témájú közleményt és egy monografikus jellegű, előadásra épülő rövid munkát

¹⁰² Vö. *A magyar könyvkultúra múltjából, i.m.*, 593-596.

¹⁰³ VIZI, *i.m.*, 74-75.

¹⁰⁴ VÖRÖS, *i.m.*, 141-142.

¹⁰⁵ IVÁNYI Béla, *Bártfa szabad királyi város levéltára, 1319-1526, 1. köt. 1319-1501*, Budapest, 1910. A második kötet kéziratának (kefelenyomatának?) több példánya is fennmaradt.

jelentetett meg. Ez utóbbiban¹⁰⁶ a tüzérsízt Iványi a magyar tüzérség XV-XVI. századi történetéről értekezett. A munkácska alapjául a debreceni egyetem népszerű főiskolai tanfolyamán tartott előadás szolgát. Iványi a meglehetősen szerény vonatkozó irodalom felhasználása mellett a szétszórt levéltári adatok saját gyűjteményből való felhasználásával adott átfogó képet a középkori magyarországi ágyúk fajtáiról és elnevezéseiről, az ütegek kiszolgálásának módjáról. Vákolja az ágyúöntés technikáját, szakértőként foglalkozik a korabeli tüzérség harcászati szerepével, bemutatja váraink tüzérségi felszerelését. A háborúból éppen visszatért Iványi hadtörténeti erényeit csillantotta fel ezen dolgozatban, melynek témáját később is feldolgozta.¹⁰⁷

További eperjesi tárgyú közlemények és néhány családi levéltár ismertetése után 1918-ban egy sajátos forrástípusra, a számadáskönyvekre¹⁰⁸ hívta fel a figyelmet következő nagyobb terjedelmű munkájában. A győri székeskáptalan számadáskönyveinek legrégebbi feljegyzéseit ismerteti és elemzi 1550-ig. A székes káptalan kiadásairól a XIII. század végétől vezethettek nyilvántartásokat, de a XIV-XV. századi nyilvántartások elvesztek, így igazán értékes adatokat a XV. század végéről lehet ezen kéziratokból nyerni. Iványi a XVI. század közepéig ismerteti és elemzi adatait, amelyek mind az egyház-, mind a politika-, s mind a művelődéstörténet számára értékes információkat nyújtanak. Egyháztörténeti szempontból azért jelentős a forrás bemutatása, mert az az egyik legrégebbi és legtekintélyesebb hazai egyházi intézménytől származik, s a székeskáptalan belső szervezetére, vagyoni viszonyaira, jövedelemkezelésére vonatkozó érdekességekre hívja fel a figyelmet. Politika- vagy köztörténeti oldalról azért érdekes a forrás-típus, mert feljegyzéseket találunk bennük a fejedelmi személyek, követek, méltóságviselők utazgatásaira, a nekik adott ajándékokra vonatkozóan. Például Iványi adatokat közöl Werbőczy István országbírónak, majd személynöknek, s végül nádornak küldött ajándékokról (1512-1526 között), illetve olyan perről (és annak költségeiről) is, melyet a székeskáptalan Werbőczy bírói széke előtt vitt.¹⁰⁹ Iványi arra is felhívja a figyelmet, hogy a művelődéstörténet minden ága gazdag adathalmazt találhat a számadásokban: az oktatás, a művészet, az orvoslás, a gazdálkodás, az ipar és a kereskedelem történetére vonatkozó adatok széles tárházát kínálja a forrás. Ezek közül részletesebben Iványi a győri iskolázással, nevezetesen a káptalani iskola diákjaival (*scolari, scolastici*), az azok által végzett írni-, másolói- vagy jegyzői munkákkal és a nekik különböző címenek kiutalt díjazásokkal foglalkozik mutatványképpen.¹¹⁰ De utal a káptalan bandériumának fenntartási költségeire és más honvédelmi kiadásaira is.

¹⁰⁶ IVÁNYI Béla, *A magyar tüzérség fejlődésének vázlatja a XV. és XVI. században*, Debrecen, 1916.

¹⁰⁷ IVÁNYI Béla, *A tüzérség története Magyarországon kezdetétől 1711-ig*, Hadtörténeti Közlemények (1926), 1-36, 125-166, 259-289, 393-419; (1927), 129-151, 352-374, 523-540; (1928), 18-33, 152-176, 325-341, 419-453.

¹⁰⁸ Ezzel a forrástípussal foglalkozott egy korábbi tanulmányában is: IVÁNYI Béla, *Jogtörténeti vonatkozások Eperjes középkori számadáskönyveiben* = Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szemináriumi vezetőtanárságának harmincadik évfordulója ünnepére, Budapest, 1917, 243-262.

¹⁰⁹ IVÁNYI, *A győri...*, i.m., 25 és 28. Halkan jegyezzük meg, hogy – Iványi adatai szerint – Werbőczy, akkor is kapott ajándékot, mikor éppen bírói széke előtt volt a székeskáptalan egyik hagyományi pere.

¹¹⁰ IVÁNYI, *A győri...*, i.m., 7-17.

Mint honfitársai jelentős részét Iványit is sokként érte a katonai vereség, a Monarchia felbomlása és az a veszély, amelyet a korábban együtt élő nemzetek nemzeti mozgalmainak követelései jelentettek Magyarország területi épsége számára. A Felvidék történetének egyik legavatottabb ismerőjeként – még a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt – terjedelmes munkát jelentetett meg „*Pro Hungariae Superiore: Felsőmagyarországért*” címmel.¹¹¹ Ebben a csaknem 100 oldalas munkában, alapvető célul azt tűzte ki, hogy a Felvidék múltjának feltárásával a Cseh Köztársaság állítólagos történeti alapon támasztott területi igényeinek jogosulatlanságát kimutassa. Iványi, mint történész objektivitásra törekedett, de sorain át-át tör a szenvedély, amely azonban nem ragadta el, s ezért munkáját szakmai szempontból is értékelhetőnek tekinthetjük.¹¹² A munka első fejezetében „*A cseh-től mozgalom történeti áttekintése*” cím alatt felvázolja a pánszláv gondolat szlovákság körében való elterjedésének folyamatát, amely – kulturális mozgalomként indulva rideg politikai számítás eszközévé válva – végül elvakult magyargyűlöletben csúcsozott ki.¹¹³ A nemzetiségi mozgalom fejlődésének felvázolása után a cseh történetíróknak a magyar honfoglalásról vallott felfogását ismerteti,¹¹⁴ s bizonyítja például, hogy Csehországnak a Felvidékre alapított joga egy hamisított okirat félreértelmezésén alapszik: a prágai püspökség soha nem terjedt ki a Mátráig.¹¹⁵ Több forrás kritikai elemzésével bizonyítja, hogy a honfoglalás idején Magyarország területén konszolidált szláv állam sehol sem volt, még a Nagymorva Birodalom fennállása alatt sem.¹¹⁶ Konklúzióként azt fogalmazza meg, hogy a szlovákok a Felvidéken vendég-, idegen népként csak a XIII. században települtek meg a gyepűvonalon kívül eső lakatlan területeken. Megállapításai szerint tehát a szlovákok nem az eredeti morva-szlávoknak az utódai, hanem a később bevándorolt vendekre vezethetők vissza.¹¹⁷ Szerinte a Felvidék legkorábbi lakói a magyarok voltak, akiket a szepesi szászok követtek, s majd csak azt követően jelentek meg az északról beszármazó szlovák-elődök. A magyarság befogadta, elfogadta és pártolta őket. A munka legterjedelmesebb részében a felvidéki megyék X-XIII. századi népmozgalmainak és kulturális életének adja rövid vázlatát, ezzel tulajdonképpen további kutatások és születendő monográfiák tervezetét vázolja fel. Különösen értékesnek tekinthető a jegyzetek, melyek Iványi levéltári kutatásai folyamán összegyűjtött értékes és érdekes adataira épülnek. Az ezen részhez fűzött bőséges jegyzetekben a kiadatlan adatok fellelhetőségére is felhívja a figyelmet, ugyanakkor ezzel azt is jelzi, hogy a hazai történettudomány bűnös mulasztásokat követett el, amiért korábban elhanyagolta a Felvidék gazdag levéltárainak átkutatását, s emellett a központi gyűjtemények rendkívül gazdag azon bizonyíték-tárát sem tárta fel, amelynek felhasznál-

¹¹¹ IVÁNYI Béla, *Pro Hungaria superiore: Felsőmagyarországért*, Debrecen, 1919.

¹¹² „*Meg kell még említenem azt is, hogy a munka nem a szaktudósok okulására készül és nem csupa újdonság felfedezését hajhássza, de azért lesznek benne részletek, amelyek a szakkörök előtt is esetleg új, eddig ismeretlen adatokat tárnak fel.*” IVÁNYI, *Pro Hungariae Superiore*, i.m., 5.

¹¹³ IVÁNYI, *Pro Hungariae Superiore*, i.m., 9-26.

¹¹⁴ IVÁNYI, *Pro Hungariae Superiore*, i.m., 27-37.

¹¹⁵ IVÁNYI, *Pro Hungariae Superiore*, i.m., 30.

¹¹⁶ IVÁNYI, *Pro Hungariae Superiore*, i.m., 32-35.

¹¹⁷ Ezt a tézist kételkedéssel fogadja és több bizonyítékot várna Mályusz Elemér a könyvhöz írt recenziójában. Vö. *Századok* (1919), 172.

lásával a magyarság jobban ellenállhatna a történeti alapokon megfogalmazott politikai agitációnak, jöjjön az határon kívülről vagy belülről.

Iványi a befejezésben egyértelműsíti, hogy a szlovákság mindig is szívesen vallotta magát „*pannoniusnak*” vagy „*hungarusnak*,” és századokon át hűséggel viseltetett a magyar haza iránt. Tartott ez egészen a dualista korig, amikor is néhány cseh és csehpárti agitátornak sikerült elcsavarni a szlovákság egy részének a szívét és a fejét. Az igazi megoldás azonban nem az elszakadás, hanem az együtt maradás lenne, hisz – mint ahogy II. Rákóczi Ferenc fejedelem egyik levelét idézve – arra lenne szükség, hogy „*mindnyájan, akik édes hazánk tagjai vagyunk, egyenlő szívvel és elmével concurrálnánk hazánk felháborodott sorsa lecsendesítésében.*”¹¹⁸

Az „allround”-történész Iványi ugyan már korábban is írt néhány jogtörténeti vonatkozású tanulmányt eperjesi gyűjtésére támaszkodva,¹¹⁹ de céhbeli jogtörténészként először „*Debrecen és a budai jog*” című kismonográfiájával jelentkezett.¹²⁰ Elsősorban Debrecen város levéltárának középkori okleveleit és legrégebb jegyzőkönyveit feldolgozva, illetve más levéltári és történelmi források segítségével arra törekedett, hogy utána járjon, honnan eredtek azok a jogszabályok és jogelvek, amelyeket a földesúri hatalom alatt álló Debrecenben a középkor folyamán az elsőfokú bírászkodás során alkalmaztak. Az értekezés elején nagyon röviden összefoglalja Debrecen történetét 1405-ig,¹²¹ vagyis a Zsigmond általi szabad királyi város-sá történt emelésig, míg a tanulmány többi részében a város jogának eredetét és az első másfél évszázad alatti fejlődését ismerteti. Zsigmond 1405. évi kiváltságlevele nemcsak Buda előjogaiban részesítette Debrecenre, hanem – azzal, hogy fellebbezési fórumul a budai tanácsot vagy a tárnokmester székét jelölte meg –, kötelezte is a debrecenieket a budai jog alkalmazására. Iványi a budai jog XV-XVI. századi alkalmazását számos – igaz csak a XVI. század második feléből származó iratokban megtalálható *reminescentiákból* eredő – példával illetve bírósági szervezeti és eljárásjogi egybecsengésekkel igazolja.¹²² A szabad királyi városi státusz ugyan nem tartott sokáig, s Debrecen hosszú távon kiváltságos földesúri város (*oppidum*) maradt, de a Buda város jogával való élés az elsőfokú igazságszolgáltatásban és a szabad bíró- és tanácsválasztás joga továbbra is megillette. Iványi kimutatja, hogy a fellebbezési utak a XV. században hétszer változtak.¹²³ Az 1405. évi kiváltságlevél ugyan a budai jognak Debrecenre való kiterjesztésével városi jogaink egységesítését segítette volna elő, azonban – Iványi szerint – nem számolt azzal a fontos körülménnyel, hogy minden nemzet saját egyéniségéhez mért jogi berendezéseket

¹¹⁸ IVÁNYI, *Pro Hungariae Superiore, i.m.*, 85. Vö. VÁRDY Béla, *Trianon megnyilvánulása a két világháború közti magyar történetírásban*, Aetas (2003/3-4), http://www.aetas.hu/2003_3-4/2003_3-4-30.htm (2014. augusztus 19); FRIED István, *A honfoglaló magyarság és a szlávok megítélése az 1919-1931 közötti esztendőik magyar tudományos sajtójában*, <http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b144/ch06.html> (2014. augusztus 5.)

¹¹⁹ IVÁNYI Béla, *Vázlatok Eperjes szabad királyi város középkori jogéletéből*, Századok (1909), 218-231, 281-297; Uő., *Jogtörténeti vonatkozások Eperjes középkori számadáskönyveiben* = Fejérfpataky László Emlékkönyv, 1917, 243-262.

¹²⁰ IVÁNYI Béla, *Debrecen és a budai jog*, (A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai I.7.), Debrecen, 1924

¹²¹ IVÁNYI, *Debrecen..., i.m.*, 4-6.

¹²² IVÁNYI, *Debrecen..., i.m.*, 18-34.

¹²³ IVÁNYI, *Debrecen..., i.m.*, 10-11.

kíván, és ezért a német eredetű budai városjog sem maradhatott meg állandóan a tősgyökeres magyar Debrecenben.

Iványi, miután hosszasan taglalja a budai és debreceni jog hasonlóságát, mégis egy rövid huszárvágással arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a budai jog Debrecenben tulajdonképpen mégsem talált kedvező talajra, hatása idővel egyre gyengült és a város jogszolgáltatásában mindinkább a magyar lélekből eredő szokásjog (*consuetudo et lex oppodi, mos oppidi*) érvényesült. A magyar szokásjog itt is az egyszerű debreceni magyar bírák egészséges gondolkodásmódjából és józan ítélőképességéből származott, amely az idegen elveket „... a helyi viszonyoknak megfelelően magyarrá formálta és átváltoztatta ... úgy hogy Debrecen város egykori joga nem más, mint a magyar genius teremtő és átalakító erejének egyik külső megnyilvánulása.”¹²⁴

Az 1920 májusában levelező taggá választott Iványi székfoglaló előadására csak jó két és fél év múlva kerülhetett sor, 1922 adventi időszakában. Az előadás nyomtatott változatának megjelenéséig csaknem négy évnek kellett eltelnie. Ekkor jelent meg Iványi jogtörténeti szempontból legfigyelemreméltóbb munkája, amely az első *Corpus Juris Hungarici* (1584) keletkezéstörténetét veszi górcső alá.¹²⁵ Míg Werbőczy Hármaskönyvével viszonylag sokat – ha nem is eleget – foglalkozott a magyar jogtörténet-tudomány, addig a XVI. század joganyaggyűjtési törekvésével, a királyi *decretumok* összegyűjtésének történetével kapcsolatban meglehetősen kevés információ állt a '20-as években rendelkezésre. Különösen első törvénygyűjteményünk kiadójáról, Mossóczy Zakariásról tudtak viszonylag keveset a történeti irodalomban Iványi könyvének megjelenése előtt. Éppen ezen hiány pótlására vállalkozott akadémiai székfoglalójával Iványi, midőn emléket kívánt állítani a XVI. századi jogtudósnak. Iványi értekezése négy részre oszlik: míg az első két érdemi fejezetben Mossóczy családjának eredetét törekszik tisztázni illetve Mossóczy élettörténetét vázolja fel (1-42.), addig a harmadikban a XVI. századi jogforrási helyzetről ad képet és a *Corpus Juris* létrejöttének történetét írja le (43-69). A negyedik érdemi fejezetben – a művelődés- és jogtörténet határán mozogva – Mossóczy igen értékes és érdekes könyvtárának sorsát vázolja fel (69-83.). Az értekezést terjedelmes Függelék egészíti ki, amelyben a fontosabb levéltári emlékeket és Mossóczy Zakariás könyvtárának inventáriumát közli, mely jegyzéket maga Iványi lelt fel kutatásai során (84-135.).

Mossóczy élettörténetével kapcsolatban megtudja az olvasó, hogy 1542-ben született, s neve eredetileg Rohosnik volt, míg a Mossóczy nevet szülőfalujától vette kölcsön. Azt, hogy iskoláit hol végezte, nem lehetett kikutatni, de valószínűleg kiváló tehetségű és képzettségű ifjúnak kellett lennie, mert az ismeretlen családból származó s pártfogókkal nem rendelkező Mossóczy már 20 éves kora előtt nyitrai kanonok és a nyitrai adminisztrátor vikáriusa lett, 30 éves korában pedig tinini címzetes püspök, valamint királyi tanácsos volt. 1578-ban váci püspök és pilisi apát lett, majd hamarosan megkapta a ludányi apátságot is. Végül 1582-ben nyitrai püspök lett. A kiváló főpap sokat betegeskedett, valószínűleg gyomorhaj kínozta, s nagyon korán, 1587-ben – alig 45 éves korában – meghalt.

¹²⁴ IVÁNYI, *Debrecen...*, i.m., 35-36.

¹²⁵ IVÁNYI Béla, *Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése*, Székfoglaló értekezésül felolvasva 1922. december 17., Budapest, 1926.

Már fiatalon, a nyitrai adminisztrátor vikáriusaként, vagyis az ottani egyházi bíróság elnökeként jogi tapasztalatokat szerzett. Az 1574: XVII. tc. a királyi helytartó mellé rendelte bírónak. Feladatuk a felső részekről és a pozsonyi törvénynapokról fellebbezett perek felülvizsgálata volt. Ekkortól állandóan részt vett a királyi és nádori, helytartói törvénynapokon, több ügyben szerepelt királyi biztosként és delegált bíróként, s ebben a minőségében gyakran adott jogi véleményeket. Amikor a nyitrai püspökség megüresedett, a váci püspök őt, mint a magyar jog kitűnő ismerőjét, ajánlotta a királynak a főpapi tisztségre. Gyakorló jogászként tapasztalhatta, hogy mennyire hiányzik egy lehetőleg hibátlan s teljes törvénygyűjtemény az igazságszolgáltatás számára. Éppen ezért magára vállalta a feladatot, hogy összegyűjtse a *decretum*okat tartalmazó kéziratos gyűjteményeket: így megszerezte az irodalomban Ilosvay-kódex néven ismert kéziratot is, s gyűjtőmunkája eredménye alapján akarta a magyar törvények kiadását előkészíteni. Köztudott, hogy Mossóczy gyűjteménye egy részét Zsámboky Jánosnak is rendelkezésére bocsátotta, aki a gyűjtést saját Bonfini kiadásában 1581-ben közzé is tette. 1584-ben aztán Mossóczy és jó barátja, Telegdi Miklós pécsi püspök költségén napvilágot látott a nagy gyűjtemény.¹²⁶ Iványi szerint az érdemi munkát Mossóczy végezte, Telegdinek csak az *Index* összeállításra tulajdonítható, legfőbb érdeme elsősorban a nyomdai kivitelezés volt.¹²⁷

Az értekezés utolsó érdemi részben – mint említettük – Mossóczy könyvtárát és annak későbbi sorsát ismerteti Iványi. Az *inventarium* igazolja, hogy a csaknem ezer kötetet meghaladó könyvtár tulajdonosa nagy könyvbarát és gyűjtő volt. Iványi feltételezi, hogy a könyvek A-K betűkkel jelzett tíz szekrényben voltak elhelyezve. Tartalmilag túlnyomórészt a teológiai művekből állt a gyűjtemény, de a hazai és külföldi reformációs irodalom is képviselve van. Ezek mellett természetesen ókori klasszikusok, jogtudományi, történelmi, sőt természettudományi és orvosi művek is találhatóak a listában. Iványi kideríti azt is, hogy Mossóczy a könyvtárat végrendeletileg sógorára, Kecskés Andrásra hagyta. A gyűjtemény később Kecskés János pozsonyi kanonok tulajdonába jutott, ki 1639-ben a pozsonyi jezsuita kollégiumnak adományozta.¹²⁸ Az értekezés egyik nagy érdeme, hogy benne Iványi a könyvtárat részletesen ismertette, s katalógusát közzétette. Ezzel nemcsak Mossóczy tudományszomját szemléltette, hanem a kor művelődéstörténetéhez is fontos adalékot szolgáltatott. Az értekezés jól mutatja azonban Iványi „mindent feltárni akaró” lelkületét is: oly kérdésekről is nagyon érdekes s új dolgokat tud mondani, amelyek munkája közben valamiféle vonatkozásban felmerültek, de igazából nem tartoznak gondolatmenete fő sodrába. Így például az 1548: VII. tc. kapcsán – amely arról szól, hogy a király segítse azokat az ifjakat, akik főiskolai tanulmányokat akarnak végezni – több példát hoz a külföldi tanulmányok támogatására;¹²⁹ vagy részletesen tárgyalja a XV-XVI. századi törvény-kihirdetési módokat;¹³⁰ valamint gondosan leírja az addig még nem ismertetett debreceni törvény-

¹²⁶ *Decreta constitutiones et articvli regvm inlyti regni Vngariae, ab anno Domini millesimo trigesimo quinto, ad annum post sesquimillesimum octogesimum tertium, publicis comitijs edita. Cum rerum indice copioso ... Tyrnaviae, MDLXXXIII.*

¹²⁷ IVÁNYI, *Mossóczy...*, i.m., 64-65.

¹²⁸ IVÁNYI, *Mossóczy...*, i.m., 76-77.

¹²⁹ IVÁNYI, *Mossóczy...*, i.m., 11-13.

¹³⁰ IVÁNYI, *Mossóczy...*, i.m., 49-54.

gyűjteményt, amely a református kollégium könyvtárában volt akkoriban található.¹³¹

Többek mellett ez utóbbi momentum is bizonyítja, hogy Iványi kihasználta debreceni éveit arra is, hogy a debreceni levéltárakban búvárkodjon. Ennek egyik eredménye Gönc város történetéről írott monográfiája,¹³² ugyanis az Abaúj megyei városka levéltára Debrecenbe – mégpedig az akkor még a Piac utca egyik épületében¹³³ székelő Földrajzi Intézetbe – került, és ez képezte egyik fő forrásalapját a várostörténetnek. Emellett felhasználta eperjesi jegyzeteit, a Nemzeti Múzeum levéltára, illetve legfőképpen az Országos Levéltár iratanyagát, valamint a bécsi Staatsarchivban és Hofkammerarchivban tett látogatásai eredményeit. Bár Abaújmegye és Kassa levéltárát nem használhatta, így is teljes értékűnek tekinthető a monográfia, hisz a városka múltjának oly gazdag és mozgalmas képét rajzolhatta meg, hogy az olvasó alig vehette észre a fő források kényszerű mellőzését. A kilenc fejezetre oszló monográfia első fejezetei a helység külső történetével kapcsolatos adatokat foglalják magukban a vidék megülésétől 1849-ig. A XII. század első felében német telepesek által benépesített, eredetileg királynéi birtokot képező falu a későbbiekben magánbirtokosok kezére került. A mohácsi vészt követő két évszázadban Gönc a vidék többi helységeihez hasonlóan az ellenkirályok, a császár s az erdélyi fejedelmek, majd a nemzeti felkelések mérkőzéseinek színterévé vált, így a város, amely 1640-ig több ízben Abaújmegye székhelye is volt, romlásra jutott. A szatmári béke utáni nyugalmasabb idők folyamán a város békés, csendes fejlődésnek indult s az 1848/49-es években bekövetkezett nagy átalakulásokig állandóan gyarapodott. Az 1526-1849 közötti korszakra vonatkozó „belső” történeti fejezetek a város népességéről, egyház- és iskolatörténetéről, régi jogéletéről s gazdaságtörténetéről szólnak. A népességi viszonyokat Iványi gazdag táblázatok segítségével terjedelmes fejezetben ismerteti, melyek Gönc népességének rendi, nemzetiségi s foglalkozás szerinti megoszlását tárják az olvasó elé a Mohács utáni századokban.¹³⁴ A Gönc egyháztörténetével és iskolatörténetével foglalkozó fejezetekben¹³⁵ Iványi – szokásához híven – szinte tobzódik a sok apró információban, melyet az olvasó tudomására kíván hozni. A Gönc jogéletéről szóló, erős jogászai érzékkel megírt – ugyancsak terjedelmes – fejezet¹³⁶ a földesúri város közigazgatását, igazságszolgáltatását s a lakosok jogi viszonyait ismerteti. Ez a későbbi városmonográfiák jogtörténeti részeinek is például szolgáló fejezet először a (fő)bírói tiszttségével illetve a tanács működésére vonatkozó szabályokkal foglalkozik, majd a középkorban és koraújkorban alkalmazott jogelvek eredetére kérdez rá: a legkorábbi időkben alkalmazásban volt „teuton jog” remineszcenciái lassan kikoptak a gyakorlatból (bár tudata, mint „*az régy törwénünk*” sokáig fennmaradt) és a gönci bíróság a koraújkorban a szokásjogi szabályok és a saját statútumok mellett Werbőczy

¹³¹ IVÁNYI, *Mossóczy...*, i.m., 57-60; A kézirat ma is megtalálható a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvtárában, Debrecen, R466. (Mikrofilmen a MOL-ban is)

¹³² IVÁNYI Béla, *Gönc szabadalmas mezőváros története*, Karcag, 1926.

¹³³ A Földrajzi Intézet számára bérelt emelet a Piac utca 24. számú házban volt. Vö. MUDRÁK József, *A Debreceni Tudománygyetem Bölcsészettudományi Karának története (1914-1949)*, Debrecen, 2012, 18.

¹³⁴ IVÁNYI, *Gönc...*, i.m., 73-111.

¹³⁵ IVÁNYI, *Gönc...*, i.m., 112-125. és 126-131.

¹³⁶ IVÁNYI, *Gönc...*, i.m., 132-168.

Hármaskönyvére, a tárnoki jogra és az ország törvényeire alapozva ítélkezett.¹³⁷ A bíróság illetékességi és hatásköri szabályai, a *jus gladii* meglétének igazolása után érdekes módon Iványi a város „jogtopographiája” kapcsán is kifejt néhány gondolatot: ez alatt a város kerületi felosztását érti, ami nem bírósági illetékességi, hanem elsősorban adókezelési szempontból volt érdekes. Fontos kérdésként taglalja Iványi a város és a nemesek közötti viszonyt is, hangsúlyozva, hogy a XVII. század közepén „a földesúr a város bírójának a nemesek feletti illetékességét csak polgári ügyekben – és nem főbenjáró ügyekben – hallgatólag, főbenjáró bűnügyekben pedig tettenkapás esetére nyíltan maga is elismeri.”¹³⁸ A következő részfejezetekben Iványi tulajdonképpen egyfajta intézmény-rendszerben a személyek jogával, a dologi-, majd a kötelmi jogi szabályokkal, a családi és öröklési joggal, valamint a perjogi intézményekkel foglalkozik. Végül a „tétéles jog” ismertetését a büntetőjogi szabályokkal zárja. A részletszabályokba itt nem tudván belebocsátkozni, csak arra hívhatjuk fel a figyelmet, hogy Iványi valamennyi jogintézmény, jogelv és jogügylet kapcsán a városi jegyzőkönyvekre utal, ami azt igazolja, hogy Iványi hangyaszorgalommal valamennyi jegyzőkönyvet átolvasta és kijegyzetelte a debreceni egyetem Földrajzi Intézetében, ahol Gönc levéltárának töredéke ideiglenes letétként elhelyezésre került a '20-as évek elején. A munka utolsó, Gönc város gazdaságtörténetéről szóló fejezete, a helység urbáriális viszonyaival, a földesúrral kötött egyezményekkel foglalkozik. Mindezek után, a monográfia végén okleveles függelék következik, mely a szövegben előforduló néhány momentumra vonatkozó 17 oklevél-publikációt tartalmaz, legvégül pedig a tartalom nyolc oldalas német nyelvű kivonata zárja be a könyvet.

Iványi már nem volt Debrecenben, amikor következő jelentős könyve megjelent. Mivel azonban ennek anyagát még Debrecenben állíthatta össze, röviden emlékezünk meg a magyar könyv- művelődéstörténészek számára sokáig alpműnek számító nyomdászattörténeti kötetéről, amelyet két szerzőtársával együtt jegyzett, és amely a budapesti egyetemi nyomda történetét dolgozta fel.¹³⁹ Az officina történetét a szerzők három szakaszra osztják, a nagyszombati (1577-1797), budai (1797-1867) és pesti (1867-) korszakokra. Iványi valószínűleg a kezdeti időkkel kapcsolatban lehetett nagy hasznára a közös vállalkozásnak, hiszen a Mossóczyval kapcsolatos kutatásai során alaposan beledolgozta magát a Telegdi Miklós által alapított nyomda történetébe, és kutatásait – a rá jellemző szorgalommal – a későbbi időszakra, a XVIII. századig is folytathatta.¹⁴⁰

¹³⁷ IVÁNYI, Gönc..., i.m., 137-138.

¹³⁸ IVÁNYI, Gönc..., i.m., 141.

¹³⁹ *A Királyi Magyar Egyetemi nyomda története: 1577-1927*, Eredeti levéltári kutatások alapján összegejtötte és írta IVÁNYI Béla és GÁRDONYI Albert: A tárgyi emlékek ismertetésével kiegészítve szerkesztette CZAKÓ Elemér, Budapest, 1927.

¹⁴⁰ Az ajánlás erről így emlékezik meg: „Munkánkban a nagyszombati kornak (1577-1777) anyagát Iványi Béla szegedi egyetemi tanár kutatta föl, s e kort Czakó Elemér közreműködésével ő írta meg...” A vitathatatlan tudósi tekintéllyel rendelkező Iványi azonban ezen könyvvel kapcsolatban is jó néhány kortársának okozott némi keserűséget, mikor – valószínűleg alaptalanul – vitatni kezdte Czakó Elemérnek a könyv megvalósulása körüli érdemeit. Vö. *Helyreigazítás*, Magyar Könyvszemle 36 (1929), 266.

Szegedre kerülvén – mint említettük – a korábbihoz hasonló tempóban publikált,¹⁴¹ nyugdíjazása után pedig – főállásban visszatérve a levéltárak világába – folytatta pótolhatatlan forrásfeltáró és forrásmegőrző munkáját.¹⁴²

Szegedi évei alatt többek között család-¹⁴³ és családi levéltártörténettel,¹⁴⁴ várostörténettel foglalkozott.¹⁴⁵ Míg fontos új eredményeket ért el a városi polgárjog kialakulásának vizsgálata,¹⁴⁶ a magyar könyvkultúra és nyomdászat múltjának feltárása terén.¹⁴⁷ Különösen értékes forráskiadó tevékenysége, az általa mintaszerűen gondozott és kísérőtanulmányokkal ellátott kiadványok a magyar várostörténet és a magyar genealógia¹⁴⁸ megkerülhetetlen dokumentumai. Mint említettük, foglalkozott a domonkos rend hazai történetével is.¹⁴⁹ A jövő kutatóira gondolva levéltárak ismertetésével is foglalkozott. Nem egy tanulmányt szentelt magyar szempontból fontos külföldi levéltáraknak (München,¹⁵⁰ Róma¹⁵¹). Élete utolsó szakaszában helytörténeti dolgozatokat jegyzett (Zala-,¹⁵² és Vas¹⁵³ megye).¹⁵⁴

Nekrológiában Vörös Károly ezekkel a szavakkal búcsúztatta: „*Halála nemcsak a magyar történettudománynak érzékeny vesztesége: személyével a magyar levéltártörténet egy nagy korszakának utolsó jellegzetes képviselője, kortársa is eltávozott az élők sorából ... emlékéét kegyelettel és tisztelettel őrizve, egy nagy kor nagy levéltári nemzedékének hagyományát, a források szenvedélyes és mindig eleven, közönybe*

¹⁴¹ Míg Iványi a Debrecenben töltött 10 év alatt 20 tanulmány-adatközlést, hét könyvet illetve önálló munkát és két jegyzetet jelentetett meg, addig szegedi 11 évére szintén 20 tanulmány, összesen kilenc könyv és három jegyzet esett. Nyugdíjazása után még 21 tanulmány-adatközlést és további kilenc önálló tudományos munkát/könyvet jelenetett meg.

¹⁴² VIZI. i.m., 73-75.

¹⁴³ IVÁNYI Béla, *A Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy-család története II: 1458-1526*, Budapest, 1928; Uő., *A Tomaj nemzetség és a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család története I: Kezdetől 1526-ig*, Budapest, 1941;

¹⁴⁴ IVÁNYI Béla, *A Római Szent Birodalmi Széki Gróf Teleki család gyömrői levéltára*, Szeged, 1931., 1937; Uő., *A Festetich-család keszthelyi levéltára*, Levéltári Közlemények (1946), 170-208.

¹⁴⁵ IVÁNYI Béla, *Eperjes szabad királyi város levéltára: 1245-1519, I-II.*, Szeged, 1931-1932; Uő., *Eger város rangemelési törekvései*, Városi Szemle 16 (1930/1), 37-70

¹⁴⁶ IVÁNYI Béla, *A városi polgárjog keletkezése és fejlődése, figyelemmel Buda és Pest városokra* (Statistikai Közlemények, 84. kötet. 1. szám.), Budapest, 1936,

¹⁴⁷ IVÁNYI Béla, *Könyvek, könyvtárak*, i.m.

¹⁴⁸ IVÁNYI Béla, *A gróf Széchenyi család leszármazása*, Turul (1927), 76-83, Uő., *Középkori címereslevelek*, Turul (1934), 16-26; Uő., *Címeres és egyéb pecsétek a keszthelyi hercegi levéltár tolnai részében*, Magyar Családtörténeti Szemle (1943), 97-98, 138-143, 161-167, 188-190, 217-219, 264, 283-288.

¹⁴⁹ IVÁNYI, Béla, *Bilder aus der Vergangenheit der Ungarischen Dominikanerprovinz. i.m.*; Uő., *A győri...*, i.m.; Uő., *Geschichte des Dominikanerordens in Siebenbürgen und der Moldau*, Siebenbürgische Vierteljahrschrift (1939), 27-59, 241-256; (1940) 25-40.; Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde 50 (1941/44), 543-573.

¹⁵⁰ IVÁNYI Béla, *München levéltárai magyar szempontból*, Levéltári Közlemények (1934), 50-110.

¹⁵¹ IVÁNYI Béla, *A vatikáni levéltári főiskola*, Levéltári Közlemények (1927), 264-271.

¹⁵² IVÁNYI Béla, *Zalavár és a balatonhidvégi átkelő a török időben*, Göcseji Múzeum Jubileumi Évkönyve, Zalaegerszeg, 1960, 161-180.

¹⁵³ Vö. a fentebb említett Körmendi füzetek sorozatot, illetve IVÁNYI Béla, *Nyelvemlékek a körmendi és monyorókeréki levéltárakból*, Magyar Nyelv (1947), 156-160, 223-225; Uő., *Magyar nyelvemlékek a körmendi levéltárban*, Magyar Nyelv (1950), 184-187, Uő., *Vízégetés Nyugat-Magyarországon a XVI-XVII. században*, Országos Orvostörténeti Könyvtár közleményei (1956), 5-33.

¹⁵⁴ Utolsó helytörténeti feldolgozásai (Vasvár és Zalaszentgrót török kori története) kéziratban maradtak. Még élete utolsó éveiben is tervezgette, megírja szülővárosának, Nagykanizsának törökkori történetét, de mivel erre hivatalos megbízást nem kapott, így ez még kéziratban sem készülhetett el. Vö. DEGRÉ, i.m., 296.

*soha nem fúló tiszteletét: minden értelmes levéltári munkálkodás alapvető emberi előfeltételét is megőrizhetjük önmagunkban.”*¹⁵⁵

III. MŰVEI*

A magyar tűzérség fejlődésének vázlata a XV. és XVI. században, (A Debreczeni m. kir. Tudományegyetem népszerű főiskolai tanfolyamán tartott előadások 11.), Debrecen, 1916, 36 p.

Szepesiek felvétele a kassai polgárok közé a középkorban, Közlemények Szepes vármegye Múltjából (1916), 106-109.

Késmárk város lakói és azoknak vagyoni viszonyai 1542-ben, Közlemények Szepes vármegye Múltjából (1916), 66-86.

Egy adat a rokkantellátás történetéhez, Századok (1916), 550-551.

A márkusfalvi Máriaássy család levéltára: 1243-1803, (Közlemények Szepes vármegye Múltjából (1917) Lócse, 1917, 175 p.

Jogtörténeti vonatkozások Eperjes középkori számadáskönyveiben = Emlékkönyv Fejérpataky László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szemináriumi vezetőtanárságának harmincadik évfordulója ünnepére, Budapest, 1917, 243-262.

Eperjes középkori festői, Múzeumi és Könyvtári Értesítő (1917), 88-116.

Eperjes szabad királyi város műtörténeti adatai: a városi levéltár adatai alapján, Budapest, 1917, 30 p. (Különnyomat a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1917/4. és 1918/1. füzetéből).

Eperjes középkori kőfaragói és szobrászai, Múzeumi és Könyvtári Értesítő (1917), 236-252., (1918), 22-36.

A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei, (A Szent István Akadémia történelmi-, jog- és társadalomtud. osztályának felolvasásai 1/1.), Budapest, 1918, 43 p.

Az eperjesi egyház könyvtára 1606-ban, Magyar Könyvszemle (1918), 89-93.

Irodalomtörténeti levelek a gróf Teleki család győmrői levéltárából, Irodalomtörténeti Közlemények (1918), 95-117, 200-208.

A Grádeczi Horváth-Stansith család történetéhez, Közlemények Szepes vármegye Múltjából (1918), 102-143.

Pro Hungaria superiore: Felsőmagyarországért, Debrecen, 1919, 92 p.

Báró Alvinczy József tábornagy levelei gróf Teleki Józsefhez 1787-1793, Hadtörténeti Közlemények (1922/23), 472-492.

Debrecen és a budai jog (A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. osztályának kiadványai 1/7.), Debrecen, 1924, 41 p.

¹⁵⁵ VÖRÖS, *i.m.*, 141-142.

* Jelen összeállítás – terjedelmi okokból – csak a debreceni évek alatt megjelent munkákat tartalmazza a könyvismertetések illetve vitacikkek nélkül. Iványi műveinek legteljesebb bibliográfiája megtalálható: *A magyar könyvkultúra múltjából, i.m.*, 589-592.

A Korponay család levéltára, Levéltári Közlemények (1924), 127-134.

Regisztratúra-könyvek Magyarországon a középkorban = Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján, Budapest, 1925, 295-304.

Szerémi Herceg Odescalchi Artúr, Századok (1925), 106-107.

A debreceni református kollégium anyakönyvtárának oklevelei, Levéltári Közlemények (1925), 225-234.

A Kárász család oklevelei, Levéltári Közlemények (1926), 244-246.

Nyílt levél a „Protestáns Szemle” szerkesztőjéhez, Protestáns Szemle (1926), 415-418.

A szász egyetem és Nagyszében városnak új levéltári épülete és Brassó város levéltára, Levéltári Közlemények (1926), 247-249.

A tűzérég története Magyarországon kezdetétől 1711-ig, Hadtörténeti Közlemények (1926), 1-36, 125-166, 259-289, 393-419; (1927), 129-151, 352-374, 523-540; (1928), 18-33, 152-176, 325-341, 419-453.

Mossóczy Zakariás és a magyar Corpus Juris keletkezése, Székkfoglaló értekezésül felolvasta 1922. december 17., Budapest, 1926, 135. p.

Gönc szabadalmas mezőváros története, Karcag, 1926, 195 p.

A királyi magyar egyetemi nyomda története: 1577-1927, Budapest, 1927, 202 p. (Társszerzők: GÁRDONYI Albert, CZAKÓ Elemér)